

ŽELE, Andreja (2008):
Vežljivostni slovar slovenskih glagolov,
Ljubljana: Založba ZRC.

UVOD

TIP IN NAMEN SLOVARJA

Vežljivostni slovar slovenskih glagolov (v nadaljevanju VSG) je enojezični razlagalni slovar. Vsebinskopredstavitveno je zasnovan večnivojsko, kar pomeni, da je lahko koristen pripomoček zahtevnejšim naslovnikom, ki na podlagi vzorčnih glagolskih gesel oz. leksemov, uvrščenih v različne glagolske vežljivostne skupine, želijo podrobneje spoznati vežljivostne zmožnosti slovenskih glagolov oz. si želijo slovensko skladno tudi uzavestiti v smislu boljšega normativno-stilnega tvorjenja povedi in besedil (ti bodo prebrali tudi celotni teoretični uvod in (vsaj) pregledali vežljivostne obrazce); lahko pa je zgolj spremni učni pripomoček učiteljem, učencem in študentom, še posebej tistim, ki se učijo slovenščine kot tujega jezika; končno je lahko zgolj informativno-normativni vodnik, s katerim sklonom je ustrežnejše vezati uporabljeni glagolski pomen (slednji dve skupini možnih naslovnikov se pa bosta verjetno omejili samo na informativne legende, ki omogočajo lažjo orientacijo po slovarju).

Potreba po vežljivostnem slovarju predvsem slovenskih glagolov, pa tudi samostalnikov in pridevnikov, se je še najočitneje pokazala, in tudi javno izrazila, že na začetkih vedno bolj sistematičnega poučevanja slovenščine kot tujega jezika.¹ Ravno pri učenju slovenščine kot nematerne jezika je bilo namreč hitro ugotovljeno, da dosedanji dvojezični slovarji, namenjeni Slovencem, ne upoštevajo, ali pa vsaj ne izražajo jasno, večpomenskosti slovenskih leksemov, kar onemogoča obvestilnost o pomenski vežljivosti, in še, da pomanjkanje oblikoslovno-skladenjskih opredelitev onemogoča tudi (normirano) strukturnoskladenjsko vežljivost.

OBSEG SLOVARJA

VSG vežljivostno analizira 2591 glagolov kot slovarskih gesel (2061 glavnih izhodiščnih gesel in 530 kazalčnih gesel) – analiza po glagolskih pomenskih skupinah je pokazala, da je za popolni prikaz (po pomenskih skupinah) slovenske pomensko- in strukturnoskladenjske vežljivosti potrebno vzeti vsaj dva tisoč glagolov (kar je približno osmina vseh glagolov – iztočnic v Slovarju slovenskega knjižnega jezika I–V). Za izoblikovanje slovenskih vežljivostnih obrazcev je bilo obdelanih 600 s sinhronega vidika netvorjenih glagolov (pomensko so to temeljni in specializirani glagoli; v SSKJ jih je 837, kar je 5,08 % vseh slovarsko upoštevanih glagolov) in približno 1100 tvorjenih glagolov – pomensko so to nekateri temeljni glagoli, predvsem izpeljanke in tvorjenke iz predložne zveze z *biti*, *imeti* in *delati* v skladenjski podstavi (tovrstnih tvorjenk je v SSKJ 7525, kar je 45,66 % vseh glagolov) ter sestavljenke.²

Dodatni izbor glagolskega novejšega besedja po letu 1991 potrjuje jezikovnosistemske

¹ M. Križaj Ortar v članku *Vežljivost: iz pomena v izraz* (SJLK 1989) ugotavlja, da Slovenci še nimamo izdelanega modela vežljivosti in da je teorija vežljivosti še šibka, zato tudi še ni vežljivostnih slovarjev kot aplikacij teoretičnih spoznanj. Dosedanje pojmovanje vežljivosti pri nas je namreč preveč površinsko/strukturalno. Potrjuje tudi, da so dobra osnova za nas metode in izhodišča češke pomenoslovne skladnje.

² To sem podrobneje analizirala v monografiji *Vežljivost v slovenskem jeziku*, 2001, Ljubljana: Založba ZRC.

prevlado sestavljenk kot drugostopenjskih tvorjenk z izsamostalniško besedotvorno podstavo in priponskim obrazilom *-ira-ti* (okoli 62 % od dva tisoč upoštevanih glagolov je sestavljenk). Ker pa priponsko obrazilo *-ira-ti* ne dopušča drugotne dovršnosti, je zaradi njegove nevidskosti oz. dvovidskosti vse ločevanje med predponsko(obrazilno) faznostjo, prislovnostjo in lastnostjo preneseno na predponsko obrazilo – tako je pri nekaterih lahko izražena samo faznost, npr. *zmasakrirati*, *zinternetizirati*, *zalbanizirati*, pri drugih pa je v ospredju prislovnost oz. lastnost, npr. *preorganizirati*, *prestrukturirati* ipd. V primeru dvojnic tipa *nadzirati* nasproti *nadzorovati* o izboru odloča pogostnost rabe.

Slovarsko je zaobjeta vsa bazična glagolska vezljivost (ne pa tudi enake vezljivostne zmožnosti predvidljivih izglagolskih tvorjenk). V okviru povedkove vezljivosti bodo upoštevani izglagolski pridevniki; od neizglagolskih pridevnikov pa povedkovniki tipa (*biti*) *domač* 'ne imeti strahu pri stikih z ljudmi', (*biti*) *divji* 'biti zelo jezen', (*biti*) *ljudski* 'biti prijazen do preprostih ljudi', podobno je še pri nesklonljivih *prida*, *tešč* ipd.

V okviru povedka oz. povedkovodoločilne vezljivosti, je z vidika dvoje vezljivosti (povedkovodoločilne oz. neudeleženske in udeleženske) potrebno omeniti omejeno skupino izglagolskih in neizglagolskih pridevnikov, ki označujejo telesna in duševna stanja. In če je pri izglagolskih pridevnikih vezljivost posledica izhodiščnega glagolskega pomena, je pri neizglagolskih pridevnikih vezljivost posledica dinamičnega pomena pomensko sorodnih glagolov – gre predvsem za stanjske pridevnike s prevladujočim razmernostanjskim skladenjskim pomenom (ki ga dodatno potrjuje še prostopredložnomorfemska raba): a) meritve/mere: *biti oddaljen od* (*koga/česa*), *biti prisoten* (*pri kom/čem*), *biti skupen* (*komu/čemu*), *biti prost/poln* (*koga/česa*), *biti odprt* (*za koga/kaj*); b) primerjave: *biti isti/enak* (*kot kdo/kaj//s kom/čim*), *biti enak za* (*koga/kaj*), *biti odvisen od* (*koga/česa*), *biti podoben* (*komu/čemu*); in c) vrednotenja lastnosti/stanja: *biti očitien/jasen/znan* (*komu*), *biti zmožen* (*česa*), *biti nagnjen k/h* (*čemu/komu*), *biti radoveden za* (*koga/kaj*), *biti ponosen na* (*koga/kaj*), *biti nujen/obvezen/primeren/upravičen/pomemben za* (*koga/kaj*), *biti izkušen/zadovoljen/nepošten/pravičen/ljubezniv s* (*kom/čim*).

1 TEORETIČNO-METODOLOŠKA IZHODIŠČA

Osnovna pogoja za nastanek vezljivostnega slovarja sta 1) sodobni enojezični razlagalni slovar oz. ustrezno izbrano in urejeno gradivo in seveda 2) izdelana teoretično-metodološka izhodišča.

Izhodiščna teoretično-metodološka osnova za VSG sta *Větné vzorce v češtině* (Praha 1987) F. Daneša in sodelavcev in iz tega dela izhajajoča moja monografija *Vezljivost v slovenskem jeziku* (Ljubljana 2001).

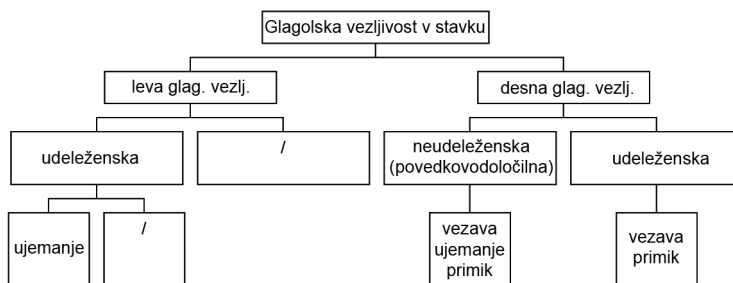
Leksikografsko in leksikološko vodilo pa so bili še vezljivostni slovarji *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben* (G. Helbig, W. Schenkel, Leipzig 1969), z vidika jezikovnosistemskih podobnosti sta problemskouporabnostno najbližja vezljivostni slovar čeških glagolov *Slovesa pro praxi* (Praha 1997) avtoric N. Svozilové, H. Prouzové in A. Jirasové, in vezljivostni slovar slovaških glagolov *Valenčný slovník slovenských slovies* (Prešov 1998) avtoric J. Nižnikové, M. Sokolové in kolektiva.

Pri redakciji pretežno znanih glagolov oz. glagolskih gesel iz vseh nosilnih vezljivostnih skupin glagolov – upoštevani so stanjski glagoli (telesno in duševno stanje), glagoli nastajanja, glagoli ravnanja/upravljanja/ustvarjanja, glagoli govorjenja/mišljenja/razumevanja, glagoli spremembe in glagoli premikanja s faznimi in naklonskimi različicami – je bilo nujno potrebno še aktualizacijsko preverjanje in kritično usklajevanje pomensko- in strukturoskladenjske rabe glagolov z današnjo aktualno/živo rabo.

1.1 Za vezljivost je izhodiščna večravninska obravnava – vezljivost kot del jezikovnega sistema (kot pomensko- in strukturoskladenjski pojav) vzročno-posledično povezuje pomensko (pomenska

usmerjenost), slovnično oz. skladenjskofunkcijsko in izrazno ravnino in je v besedilu uresničevana predvsem kot vezava ali primik. Vezava in primik sta torej načina izražanja vezljivosti, s tem da je pri vezavi glagolska usmerjevalnost izrazno napovedljiva z določeno slovnično obliko oz. s sklonskimi določili in površinskoizrazno označuje pretežni del desne vezljivosti; pri primiku, ki označuje pretežni del družljivosti, pa pomenskoskladenjska povezanost z jedrnim glagolom nima sklonske vplivnosti, zato ni (končniško) izražena. Izjeme so mejni primeri a) z vezavnodružljivimi glagolskimi predložnimi morfemi (ti so od glagola samo sklonsko vplivani, zato imajo samo strukturnoskladenjsko (sklonskodoločevalno) vlogo, pomenskoskladenjsko pa so del predložnih prislovnih določil, npr. *hoditi po cesti/travi* nasproti primiku *hoditi po/v hiši*), sèm spadajo tudi vezavnodružljiva predložna prislovna določila načina tipa *delati z veseljem* s primično pretvorbo *veselo delati*, in b) s primičnovozljivimi (predvsem krajevnimi) prislovi, npr. *živeti doma/tam*, *hoditi tja*, *goditi se zjutraj*, *delati strojno/ročno* ipd. Desnovozljive prislove bi lahko razlagali kot pretvorbe predložnih zvez, kjer predložni vezavni morfem s prostorsko-upravljalnim pomenom po pretvorbi ostaja neizražen in uvaja končniško neizraženo vezljivost.

Pri vezljivosti kot pomenskoskladenjski kategoriji je smiselno in edino utrezno upoštevati t. i. vidski pomen, ki se dá docela razbrati šele iz določenega stavčnega položaja (iz njegovega t. i. časovnega ustroja), tj. iz glagola v povedku in iz njegovih predvidenih udeleženskih vlog. Sicer pa ima vsak glagol kot slovarska enota svojo lastno vidsko vrednost, ki je njegova slovničnokategorialna stalnica in ni določljiva iz njegove vezljivosti oz. je glagolski vid lahko samo posredno povezan z vezljivostjo – vzajemna povezava prek posameznih skladenjskih pomenov. Na splošno velja, da je nezaznamovani, tj. slovarsko izhodiščni/osnovni, člen vidskega para nedovršnik.

Graf 1: *Dobro pripravljena naloga se je dobro/uspešno predstavila manjšemu zboru uporabnikov na srečanju.*

1.2 Leksikalno izhodišče in osnovno vodilo pri hierarhičnem razvrščanju pomenov je Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) kot temeljni enojezični razlagalni slovar slovenščine. Seveda je osnovni namen SSKJ-ja pomenskorazlagalni, zato z vidika vezljivosti SSKJ-jevske pomenske razlage praviloma ne ločujejo med zgolj pomenskosestavinskostjo obravnavanega leksema in že vključevanjem tudi udeležencev obravnavanega leksema oz. izražanjem pomensko- in strukturnoskladenjske vezljivostne omejitve obravnavanih leksemov. Pri večpomenskih leksemih morajo biti pomeni predstavljeni ločeno, tj. vsak s svojo pomensko vezljivostjo; pomeni so razvrščeni in obravnavani od osnovnega (najnavadnejšega) pomena k manj navadnim zaznamovanim pomenom. Izhodiščna pomenskoskladenjska vezljivost je merilo tudi za določanje predložnomorfemskih iztočnic in hkrati za natančno razmejitvev med leksikaliziranimi in neleksikaliziranimi glagolskimi predložnimi morfemi.

Za slovarski prikaz slovenske vezljivosti je s pomenskega vidika nujno upoštevati glagole (primitive, določene temeljne in specializirane), ki vzorčno zapolnjujejo t. i. glagolsko pomensko piramido. Pomensko- in strukturnoskladenjska vezljivost je predstavljena tako, da

je pri obravnavi vezljivosti vsakega glagola kot razlagane slovarske enote oz. leksema v njeni pomenski razlagi posredno predstavljena (vsaj deloma) ista vezljivost njenega razlagalnega glagola. Ti pomenskorazlagalni glagoli pa v nadaljevanju kot razlagana slovarska gesla imajo v svojih pomenskih razlagah spet (vsaj deloma) istovezljive razlagalne glagole itn. Takšna verižna predstavitev vezljivosti se lahko nadaljuje vse do razlagalnih *biti*, *imeti* ali *delati* v pomenskih razlagah – te primarne glagolske nadpomenke pa so lahko slovarske in besedotvorne uvrščevalne pomenske sestavine hkrati. Tako se izoblikuje nekakšna pomenskohierarhična vezljivostna mreža za glagol tipa *premikati se – iti – stopati – korakati, delati – udarjati/tolči – sekati – cepiti* ipd.

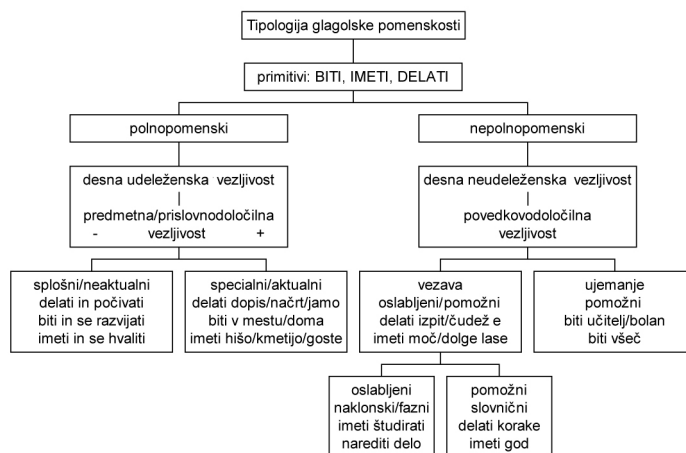
Razlagalne besede oz. razlagalni glagoli in hkrati vezljivostne uvrščevalne pomenske sestavine v leksikološkem smislu (tj. tudi na izrazni ravnini) so lahko določeni nosilni temeljni glagoli *bivati*, *čutiti*; *govoriti*, *misliti*, *gledati*; *delovati*, *deti*, *vzeti*, *igrati (se)*; *spreminjati (se)*; *iti*, *hoditi*, ki zaradi širokega pomenskega polja ohranjajo vrstnost stanja/dejanja/dogajanja/procesa (s/d/dog/p) in so zato hkrati tudi temeljni predstavniki posameznih glagolskih vezljivostnih skupin.³ Podskupina temeljnih glagolov so elementarni glagoli, ki označujejo osnovne življenjske procese/dejavnosti in naravne pojave. Tako temeljni kot elementarni glagoli so slovarske uvrščevalne pomenske sestavine, primitivi (*biti*, *imeti*, *delati*) pa besedotvorne uvrščevalne pomenske sestavine: *govoriti* (slovarska UPS) vi / *delati* (besedotvorna UPS) vi > *vikati*, *iti* (slovarska UPS) kot štorolja / *delati* (besedotvorna UPS) kot štorolja > *štorkljati*, *spremeniti* (slovarska UPS) v kapital / *delati/dati* (besedotvorna UPS) v kapital > *kapitalizirati*, *gledati* (slovarska UPS) / *delati* (besedotvorna UPS) srepo > *srepeti*, *vzeti* (slovarska UPS) za plen / *narediti* (besedotvorna UPS) za plen > *zaplentiti*, *igrati* (slovarska UPS) (na) citre / *delati* (besedotvorna UPS) na citre > *citirati*).

Tipične izsamostalniške izpeljanke z zoženim vezljivostnim poljem (z udeležencem že v podstavi) so npr. *krampati*, *plužiti*, *bobnati*; *načelovati*, *fantovati*, *sestankovati*, *taboriti* ipd.

³ Glagoli s slovarsko oznako s **širokim pomenskim obsegom** (natančneje pojasnilo bi bilo **široka pomensko-skladenjska raba**) so vezljivostne nadpomenke in so kot nosilke vezljivosti v okviru svojega širokega/univerzalnega skladienskega pomena zamenljive z več polnopomenskimi glagoli, ki imajo isti (navadno ožji/specializirani, z manj udeleženci) skladienjski pomen. Takšna pomenska splošnost z vsakokratno /pomensko-skladienjsko/ izbiro udeleženca v okviru možnih udeleženskih vlog omogoča hkratno vsakokratno izbiro glagolske uvrščevalne/razvrstitvene pomenske sestavine, npr. *Otroci so se spravljali na vrhove dreves* ('plezali, lezli' – premikanje), *Spravljaj je les iz gozda* ('voziti' – premikanje), *Spravljali so ovire s poti* ('odstranjevati' – ravnanje s premikanjem), *Spravljala je madeže s preproge* ('čistiti' – lastnost dejanja), *Spravljali so dogodek v zvezo z njim* ('povezovati kaj s kom' – ravnanje), *Spravljaj je ljudi pod svojo oblast* ('podrejati si' – upravljanje) ipd. V Pregledu slovničnih kvalifikatorskih pojasnil v 3. knjigi SSKJ (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša – interna izdaja, 1978), ki ga je pripravila A. Vidovič Muha, avtorica na strani 32 opozarja, da pomenska slovnična kategorialnost tega kvalifikatorskega pojasnila ni ugotovljiva in obenem predlaga, naj se ga čimmanj uporablja.

Z vidika široke in razširjene skladienjske pomenskosti se izoblikuje skupina glagolskih nadpomenk, ki v svoje pomensko polje vključujejo tako skladienjsko **oslabljene** kot **široke pomene** (obe sta slovarski oznaki; številke ob glagolih označujejo slovarske pomene v SSKJ): *biti sem*₂, *dajati*₄/*dati*₄, *delati*_{3,6}/*narediti*₁, *dobivati*₂/*dobiti*_{2,4,5}, *držati*_{4,5,6}, *izgubljati*₂/*izgubiti*₃, *lotevati se*₂/*lotiti se*₂, *metati*₁ (nav. ekspr.), *mučiti se*₂ (ekspr.), *najti*₂, *napraviti*₁, *obstati*₃, *ostati*₄, *udariti*₁₁ (ekspr.).

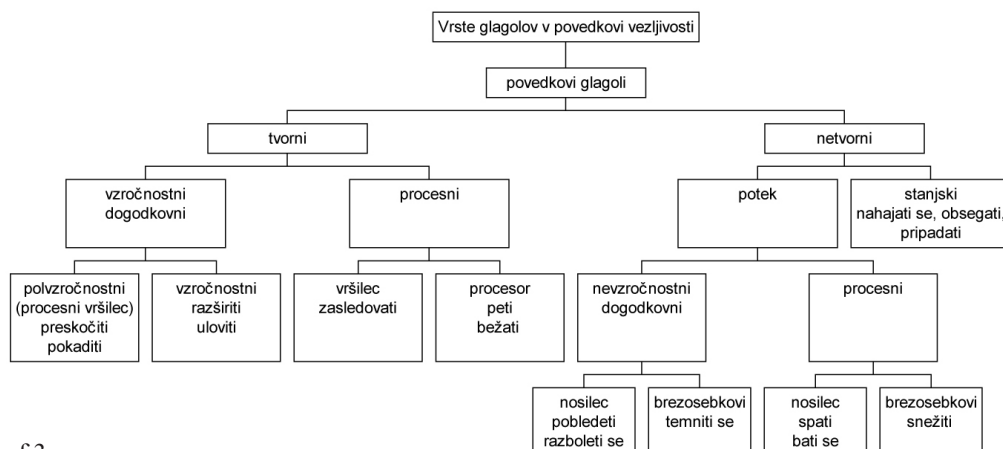
Vsi glagoli v Slovarju z možnostjo široke pomenskoskladienjske uporabe v vlogi t. i. temeljnih glagolov so: *biti sem*, *dajati/dati*, *delati/narediti*, *dobivati/dobiti*, *držati*, *iskati*, *izdajati/izdati*, *izdelovati/izdelati*, *izgubljati/izgubiti*, *izkupiti*, *izročati/izročiti*, *klepati*, *končavati/končevati/končati*, *kópati*, *krotovičiti*, *lotevati se/lotiti se*, *metati*, *motoviliti*, *mučiti*, *najti*, *napravljati/napraviti*, *naskakovati/naskočiti*, *nesti*, *obdelovati/obdelati*, *obnašati se*, *obračati/obrniti*, *obračunati*, *obstati*, *odgovarjati*, *odložiti*, *odpasti*, *odstranjevati/odstraniti*, *onegaviti/poonegaviti*, *ostati*, *poiskati*, *položiti*, *ponesrečiti se*, *poprijemati/poprijeti*, *poračunati*, *posrečiti se*, *posredovati*, *prijeti*, *pripravljeni/pripraviti*, *seči sežem*, *sipati*, *sklanjati*, *spopasti se*, *spoprijemati se z/s*, *spraviti*, *truditi se*, *udariti*, *upravljati*, *usipati/usuti*, *ustavljati se/ustaviti se*, *věsti se*, *vrěči se*.

Graf 2

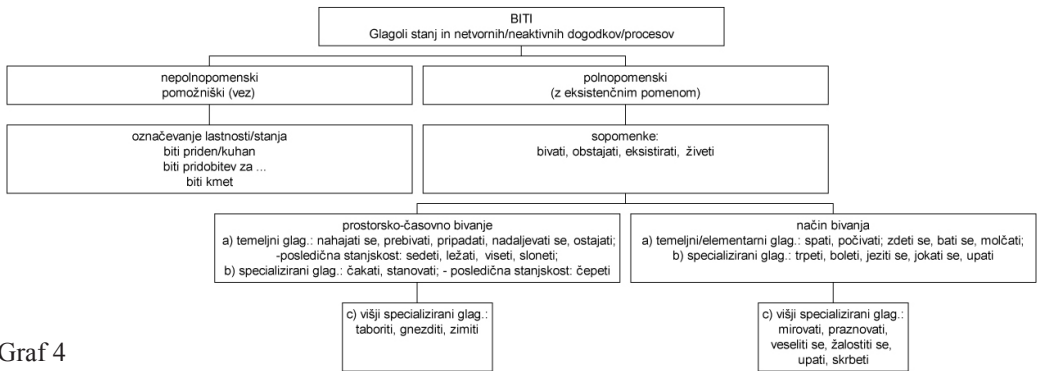
1.2.1 Geslovník vezljivostnega slovarja je v bistvu vzorčna predstavitev glagolske pomenske piramide, ki je hkrati pomenskohierarhična vezljivostna mreža.

Osnovo pomenskohierarhične vezljivostne mreže sestavljajo osnovni oz. **temeljni glagoli stanja** (nadpomenki vseh stanjskih glagolov sta primitiva *biti* ('bivanje, obstajanje') in *imeti* ('razmerja, odnosi')), glede na tvorno/netvorno udeležbo vršilca dejanja/dogodka/procesa **temeljni glagoli tvornih/netvornih dejanj in procesov** (nadpomenki procesnih tvornih glagolov sta primitiv *delati* in *dati* < 'povzročiti, da (kdo) imeti', procesnih netvornih glagolov pa fazna *postati* < 'narediti se/začeti biti' in *dobiti* < 'začeti imeti'). (Graf3) Posebna podskupina temeljnih glagolov so **elementarni glagoli** naravnih pojavov in življenjskih procesov – so sinteza pomenja *biti* in *delati*, *narediti/delati se* in *posta/ja/ti*. **Nosilni temeljni glagoli** (že vrstno označeni in brez pravih sopomenk), npr. *bivati*, *čutiti*; *govoriti*, *misliti*, *gledati*; *delovati*, *deti*, *vzeti*, *igrati (se)*; *spreminjati (se)*; *iti*, *hoditi*, zaradi širokopomenskosti ohranjajo vrstnost stanja/dejanja/dogajanja/procesa (s/d/dog/p) in so zato hkrati tudi temeljni predstavniki posameznih glagolskih vezljivostnih skupin oz. so osnovno delitveno merilo za glagolske vezljivostne skupine in hkrati pomenskoscledenska osnova in izhodišče za pomensko **specializirane glagole** a) ravnanja/upravljanja/ustvarjanja, b) govorjenja, mišljenja, razumevanja, c) sprememb, č) premikanja.

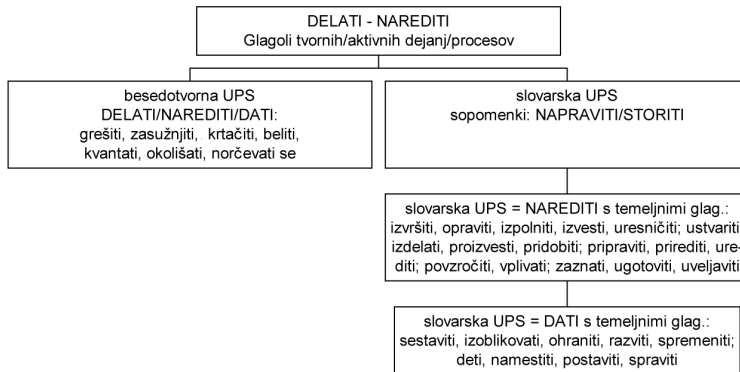

Graf 3

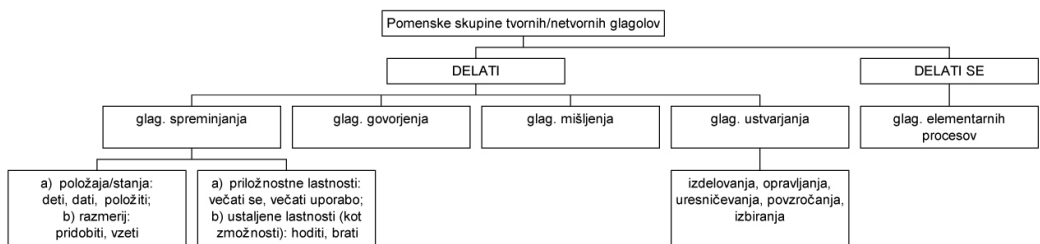
Tvorjenke, izpeljanke in predvsem sestavljenke, glede na pomenskosestavinski obseg predstavljajo pomensko **višje specializirane glagole** s slovarskimi pomenskimi razlagami, ki vključujejo glagolske primitive in najpogostejše temeljne glagole (*narediti/delati, imeti, biti, vzeti, spremeniti, igrati (se), govoriti, gledati, iti/priti*).

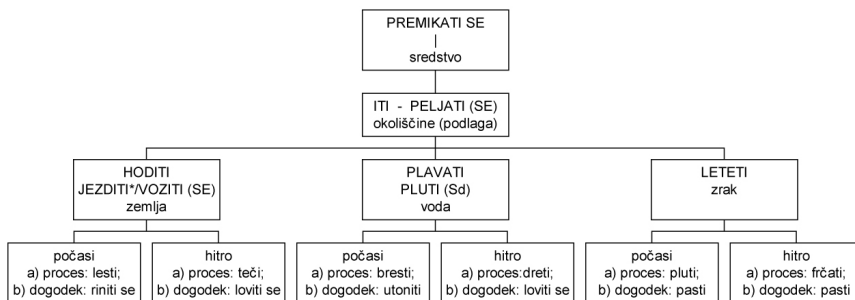
Graf 4

Graf 5

Graf 6

Graf 7

Pri vezljivostni primerjavi glagolskih sestavljenk s skladenjskopodstavnimi (predložno-morfemskimi) *delati*, *dati*, *biti*, *iti*, ki pretežno pokrivajo pomensko- in strukturnoskladenjsko vezljivost vseh glagolskih sestavljenk, z nepredponskoobrazilnimi primitivi pa se zaradi splošnopomenskosti primitivov še jasneje in natančneje izraža pomenska vrednost predpon oz. predponskih obrazil – razmerje med njihovo slovničnokategorialno vidsko vlogo in pomenskomodifikacijsko besedotvorno vlogo (pri uporabi določenega predponskega obrazila se v okviru pomenov iste sestavljenke ustvarijo tudi različna pomenskohierarhična razmerja med faznostjo, prislovnostjo ali lastnostjo določenega predponskega obrazila).

Potrebno je poudariti, da se, tudi mimo tvorjenosti, z obsežnejšo pomenskosestavinskostjo glagola manjša obseg udeleženskih vlog; hkrati pa se udeleženci v vedno ožjem izboru lastnostno tipizirajo in specializirajo.

1.2.1.1 Prek prostih morfemov je še jasneje izražena soodvisnost pomenskosestavinskosti glagolov z njihovo vezljivostjo oz. tudi vzratni vpliv vezljivosti na pomensko sestavo glagola.

Kako prosti morfemi sploh, še zlasti pa predložni morfemi, za določeni skladenjski pomen izberejo in izrazijo določeno prevladujočo (in zato tudi intenčno) pomensko sestavino, bom predstavila z glagoloma *udariti* in *tolči* (delna sinonima s pomenskorazločevalno ‘faznostjo’), za katera je značilna široka pomenskosestavinskost. Ta široka pomenskosestavinskost pa se porazdeli oz. izbirno oži z izbiro pomensko bolj specializiranih glagolov kot npr. *klepati*, *sekati* ipd.

– **Udariti – tolči**: s prevladujočo pomensko sestavino ‘premikanja’, npr. *udariti jo čez travnik/ v gore/za kom*; s prevladujočo pomensko sestavino ‘govorjenja’, npr. *Udarili so o politiki*; s prevladujočo pomensko sestavino ‘igranja’ v *udariti eno na klavir*; s prevladujočo pomensko sestavino ‘pitja/jedenja’ in s slovarsko izraženo kot ‘začeti piti/jesti’ v *Udarili so po novem vinu in štrkljih* s fazno različico, ki dopušča dvojnično vezavo *Tolče po zelju* in *Tolče zelje*.

– **Klepati, sekati** izbirno vključujeta zgoraj omenjane pomenske sestavine in se tako pomensko ožita oz. specializirata: s prevladujočo pomensko sestavino ‘premikanja’, npr. *klepati ob palici*, *sekati jo čez travnik*; s prevladujočo pomensko sestavino ‘igranja’, npr. *klepati na klavir*; s prevladujočo pomensko sestavino ‘jedenja’ v *klepati žgance*; s prevladujočo pomensko sestavino ‘ravnanja’ v *Žena mu ga seka*.

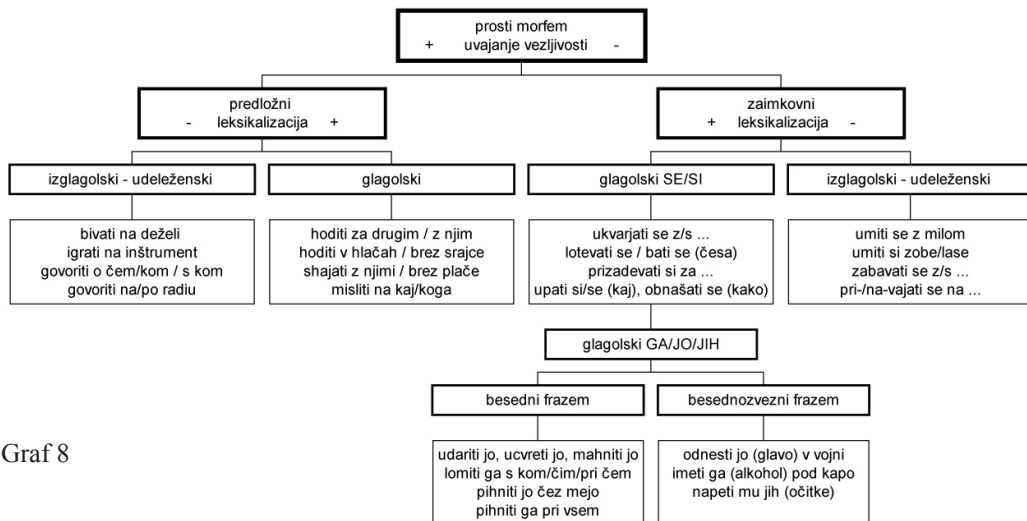
Nadaljnja zožitev pomenskosestavinskosti je pri višjih pomensko specializiranih glagolih. Ti glagoli z vključenim ‘sredstvom/orodjem/snovjo/načinom delovanja’ že vključujejo več razločevalnih (udeleženskih) pomenskih sestavin, zato so usmerjeni predvsem na prizadeti predmet ali v cilj: *korakati* s pomensko sestavino ‘premikanja’ v *korakati po/v ...*; *kljuniti* izpostavlja pomensko sestavino ‘jedenje’, npr. *kljuniti jed / po jedi*; *bobnati*, *trobentati* izpostavlja pomensko sestavino ‘igranja’.

Prosti glagolski morfemi se delijo na **predložne** in **zaimenske** oz. **zaimkovne**. Že to, da so predlogi izprislovnega izvora (razvili naj bi se iz prostorskih prislovov, ki natančneje določujejo dejanje), kaže na njihov prvotni obglagolski pomenskoscladenjski položaj – izhodiščno so torej prosti glagolski morfemi.⁴ Najtipičnejši zaimenski/zaimkovni morfem je SE/SI z različno stopnjo

⁴ Prosti predložni glagolski morfem, predvsem leksikalizirani, je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika izražen s slovničnimi kvalifikatorskimi pojasnili, ki še ne upoštevajo glagolske prostomorfemskosti in so zato z vidika današnjega jezikoslovja nepravilne: s predložnim povedkovim določilom, s predložno zvezo, s predlogom, v zvezi z/s.

Iz prvih treh naštetih slovničnih kvalifikatorskih pojasnil lahko takoj razberemo, da gre za predložne glagolske morfeme, kvalifikatorsko pojasnilo v zvezi z/s (165-krat za označevanje predložnih morfemov in 25-krat za označevanje zaimenskih morfemov). Predložni glagolski morfem je v Slovarju označen pri 165 leksemih tipa *dajati na* – ekspr. ‘prisojati komu vrednote, ceniti’; *dajati se s/z* – ekspr. ‘s težavo upirati se čemu’; *dreti* v – ekspr. ‘zelo hitro se bližati čemu slabemu’, *držati na* – nižje pog. ‘ceniti, dati na kaj’, *gledati na* – ekspr. ‘prisojati čemu pomembnost’, *gnati v* – ‘razvijati se, rasti’, *goreti od* – ‘biti čustveno vznemirjen’, *goreti za* – ekspr. ‘izražati, kazati veliko prizadevnost, navdušenje’, *graditi na* – publ. ‘delati,

pomenske izpraznjenosti.⁵ Visoka stopnja pomenske izpraznjenosti omogoča tudi izbirno uporabo, npr. *oddaljiti se/si, premisliti se/si, upati si/se*. In če predložni morfem z dodatnim pomensko-izraznim izpostavljanjem t. i. vezljivih pomenskih sestavin glagola vezljivost uvaja oz. širi, jo zaimkovni morfem z zasedbo udeleženca – prizadeto/prejemnik oži: *upati v uspeh/na rešitev – upati si/se dvomiti o uspehu/rešitvi, igrati nogomet s pomarančo – igrati se slepe miši z otroki*: **igrati se šah na računalniku, premikati pohištvo po sobi – premikati se po sobi; privoščiti prijatelju počitnice – privoščiti si počitnice, seznaniti sodelavca z novostmi – seznaniti se z novostmi, želeti ljudem srečo – želeti (si) pijačo* ipd. Na glagolski pomen in posledično na njegovo vezljivost ne vplivajo neobvezni SE/SI, npr. *jokati (se), ogledovati (si), misliti (si)*, vendar je predvsem pri *smučati (se)* in *drsat (se)* raba že pomenskorazločevalna v smislu, da je v *On smuča/drsa* prednostni pomen ‘znati/obladovati’, pomen ‘voziti se’ pa v *On se smuča po strminah, Drsa se na bližnjem jezeru*.

Graf 8

1.2.1.2 Hierarhična pomenskosestavinska in pomenskoskladenjska razmerja med primarnimi, temeljnimi in specializiranimi glagoli omogočajo izoblikovanje vezljivostne mreže z vezljivostno prekrivnostjo:

1) **Specializirani glagoli telesnega in duševnega stanja** (*prebivati, stanovati, počivati, smejati se* ipd.) se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi stanjskimi glagoli** (*bivati, nahajati se, ležati, čutiti* ipd.).

2) **Specializirani glagoli ravnanja/upravljanja/ustvarjanja** se glede na prevladujočo pomensko sestavino naprej delijo na:

2.1) **Glagole omogočanja nastajanja/nastanka česa** (*organizirati, opremljati, osredotočati se* ipd.), ki se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli omogočanja nastajanja/nastanka česa** (*omogočati, pripravljati, prizadevati si* ipd.).

ustvarjati kaj z upoštevanjem določenih izhodišč’, *hoditi za* – pog. ‘prizadevati si pridobiti ljubezensko naklonjenost koga’.

⁵ Raba potrjuje, da prostomorfemski *se/si* ni nikoli pomensko povsem izpraznjen (‘povratnost’ je stalna sestavina), zato ga glede na njegov (razločevalno)pomenski prispevek k pomenskosestavinskosti glagola delim na a) *se* ‘samopremikanja’ v *premikati se* (nasproti: *premikati koga/kaj*), *utopiti se* (nasproti: *utopiti koga/kaj*), *zgubiti se* (nasproti: *zgubiti koga/kaj*) ipd., b) *se* ‘samodelovanja’ v *razdajati se* (nasproti: *razdajati kaj*), *najesti se* (nasproti: *jesti kaj*), *dolgočasiti se* (nasproti: *dolgočasiti koga*) ipd., c) *se* ‘stanja (počutja)’ v *bati se* (nasproti: *strašiti koga/kaj*), *veseliti se* (nasproti: *raz/veseliti koga*), *jokati se, kesati se, kujati se, naveličati se, počutiti se, smejati se, zdeti se* ipd., č) *se* ‘pojavnosti’ v *daniti se, svitati se, temniti se, kolcat se (komu), zehati se (komu)* ipd., d) *se* ‘splošnovršilske navajenosti/navadnosti’ v primerih kot *Tod se hodi na Triglav* ipd.

2.2) **Glagole s poudarjeno pomensko sestavino premikanja** (*nesti/nositi, lepiti, postaviti, čolnariti* ipd.), ki se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli ravnanja s premikanjem** in s **samopremikanjem** (*deti, namestiti (se), vzeti* ipd.).

2.3) **Glagole s poudarjeno pomensko sestavino sonahajanja/sopojavljanja/pripadnosti** (*zgrabiti, čakati, pestovati, pustiti, pomagati, nabrati, sprejeti* ipd.), ki se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli ravnanja in upravljanja** (*ravnati, izvajati, upravljati, vplivati* ipd.); sestavina sonahajanja/sopojavljanja izpostavi še delno vezljivostno prekrivnost s **temeljnimi glagoli netvornih dogajanj in procesov** (*pojavit se, nastati, spreminjati se* ipd.), pomenska sestavina pripadnosti pa izpostavi delno vezljivostno prekrivnost s **temeljnimi glagoli ravnanja s premikanjem** (*vzeti, pustiti* ipd.).

2.4) **Glagole s poudarjeno pomensko sestavino spremembe lastnosti** (*aktivirati, kisati, odpirati/zapirati (se)* ipd.), ki se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli spremembe lastnosti** (*spreminjati (se), oblikovati, ohranjati* ipd.) in **ravnanja** (*izpolnjevati, izdelovati, pripravljati* ipd.).

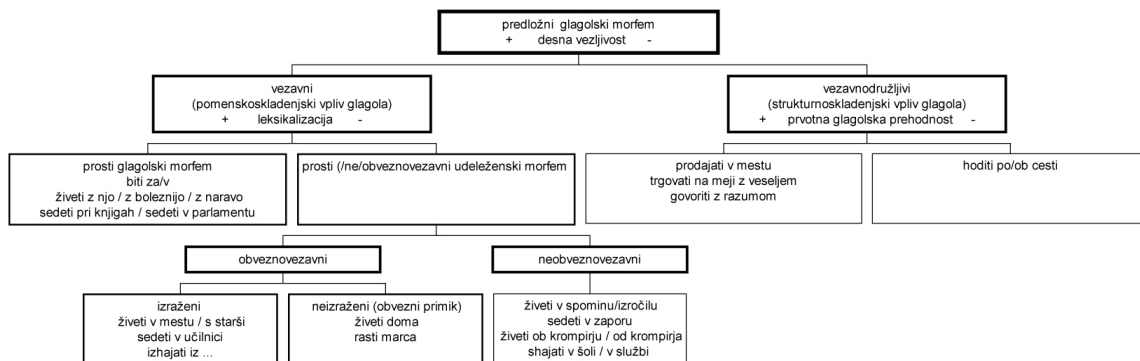
3) **Specializirani glagoli govorenja, razumevanja in mišljenja** (*sporočati, signalizirati, ugotavljati, razumeti, spoznavati, preučevati* ipd.) se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli govorenja, razumevanja, mišljenja** (*govoriti, predstavljati (si), misliti* ipd.).

4) **Specializirani glagoli s splošnim pomenom spremembe** (*rušiti se, prikazovati se, vznikati* ipd.) se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli omogočanja nastajanja/nastanka česa** (*napravljati se, lotevati se, prizadevati si* ipd.), **ravnanja** in **samopremikanja** (*uresničevati se, uveljavljati se* ipd.). Udeleženske vloge so iste kot pri temeljnih glagolih spremembe lastnosti.

5) **Specializirani glagoli premikanja** se vezljivostno delijo na a) **desno nevezljive procesne glagole** (poudarjen je potek premikanja) in na desnovezljive b) **ciljno usmerjene glagole** (poudarjen je cilj/namen) in c) **dogodkovne glagole** (poudarjena je vsebina dogodka s prevladujočimi glagolskimi sestavljenkami). Elementarni glagol *premikati se* in temeljna *hoditi* in *iti* s svojimi tvorjenkami vzorčno pokrivajo celotno vezljivost glagolov premikanja.

1.2.1.2.1 Znotraj glagolskih pomenskih skupin so s tvorbenega vidika pomembna razmerja: netvorjenke – predložnomorfemski glagoli – tvorjenke (s prevladujočimi sestavljenkami). Izhodiščna pomenskoscledenska vezljivost je namreč merilo tudi za določanje predložnomorfemskih iztočnic in hkrati za natančno razmejitev med a) leksikaliziranimi in b) neleksikaliziranimi glagolskimi predložnimi morfemi, npr. a) *biti ob, delati na; prehajati k, oddaljiti se od;* (ekspr.) *sončiti se v; gledati na (otroke), vpiti na (otroka)/nad (otrokom); živeti v (strahu)*, nasproti b) *nadaljevati z/s, vstopati v; pritisniti (koga/kaj) na, pritisniti (koga/kaj) k, pritisniti (koga/kaj) v, pritisniti (koga/kaj) ob; temeljiti na; čakati (na) vlak, gledati (na) oblake, igrati (na) piščalko; živeti v mestu* ipd.

Predložni glagolski morfem je leksikalizirani, ko pomensko sograjuje glagolski pomen in je del glagolskega leksema kot slovarske enote in hkrati del glagolske vezljivosti, ali neleksikalizirani,

Graf 9

ko pomensko izhaja vsaj iz enega pomena glagolskega leksema in izraža njegovo pomensko- in strukturnoskladenjsko vezljivost ter je zato del povedkove vezljivosti.⁶ (Graf 9)

Najbolj jasno razločevanje med leksikaliziranimi predložnimi morfemi in neleksikaliziranimi predložnimi morfemi je pri širokopomenskih primarnih glagolih, potem pa tudi pri glagolih s t. i. širokim pomenskim obsegom (tj. slovarska oznaka za glagole z največ možnimi skladenjskimi pomeni).⁷ Leksikalizacija predložnega morfema je pri nepolnopomenskih rabah kot *biti ob hišo* v pomenu 'izgubiti hišo', *imeti ga za pametnega* v pomenu 'ceniti ga kot pametnega', *dati na njegovo besedo* v pomenu 'upoštevati njegovo besedo', *delati na tej temi* v pomenu 'obravnavati to temo', *klobuk dobiti za suknjič* v pomenu 'klobuk zamenjati s suknjičem'. Neleksikalizirana uporaba predložnega morfema je pri polnopomenskih rabah kot *biti ob hiši* v pomenu 'nahajati se ob hiši', *imeti za pametne* v pomenu 'hraniti za pametne', *dati na mizo* v pomenu 'položiti na mizo', *delati na polju* v pomenu npr. 'orati na polju', *dobiti za nesramnost* v pomenu 'ozmerjati/preteptati za nesramnost'.

Leksikalizirani predložni morfem oz. leksikalizacija predložnih morfemov s polnopomenskimi neprimarnimi glagoli lahko njihove prvotne specializirane pomene posploši. Takšne predložnoglagoleske leksikalizirane zveze hkrati s posplošitvijo prvotnega specializiranega pomena glagola postanejo prehodne, in zaradi tega pridobijo še funkcijskozvrstno, socialnozvrstno ali čustvenostno oznako (po SSKJ): *leviti se v* (ekspr.) = 'postajati', *oblikovati se v* = 'postajati', *obstajati iz* = 'imeti', *predelati se v* = 'spremeniti se v', *zablesti se v* (ekspr.) = 'začeti' ipd.

Predložne glagolske morfeme prehodnosti imajo zveze: *leviti se v*, *oblikovati se v*, *obstajati iz*, *preiti v*, *prekaljevati se v*, *prihajati do*, *razrasti se v*, *shajati brez*, *sloneti na*, *spravljati se nad*, *spremeniti se v*, *spustiti se v*, *stati pred*, *vleči se na*, *vzdržati brez*, *zaplavati v*, *zablesti se v*; pri drugih glagolih pa **predložni glagolski morfemi samo pomensko- in strukturnoskladenjsko spreminjajo**

⁶ ESJ (1992) ločuje »vezavni morfem« oz. »predložni vezavni morfem« (*govoriti o*, *ukvarjati se z/s*) in »prosti morfem« (*misliti na*, *vstopiti v*). O tem tudi N. Ju. Švedova (1980: 156). Za predloge M. Žic Fuchs (1991: 123) povzema po J. M. Andersonu delitev na 'vgrajeno leksemsko vsebino' (inherent lexical content), kar je pomenskosckladenjsko **prosti predložni glagolski morfem**, in na 'izpeljano leksemsko vsebino' (derived lexical content), kar je pomenskosckladenjsko **udeleženski predložni izglagolski morfem**.

⁷ Predložni morfemi lahko s svojimi različnimi pomenskosckladenjskimi vlogami vplivajo na različno skladenjsko uporabo glagolskega pomena – glagole s široko pomenskosckladenjsko uporabo lahko pomensko precizirajo in obratno.

a) Ob prvotno splošnejših pomenih so navadno **neleksikalizirani obveznovezavni predložni morfemi**, ki s prostorskoupravljalnim/prislovnim pomenom precizirajo (in hkrati aktualizirajo) glagolski pomen, npr. *upravljati z orožjem* 'ravnati', *napravljati iz sadja* 'pridobivati, izdelovati', *izročati denar v hrambo* ipd.

b) Prvotno dovolj pomensko specializirani glagoli z **leksikaliziranim predložnim morfemom** lahko postanejo širše pomenskosckladenjsko uporabni: ekspr. *Spet je segel po cigaretah*, *Rad seže po dobri knjigi*; nav. ekspr. *spopasti se z debelostjo/z obsežnim gradivom*; ekspr. *Sklanja se nad knjigo*, *Sklanja se nad bolniki*; ekspr. *truditi se za otroke/z otroke*. S predložnimi glagolskimi morfemi, npr. pri *obračunati z/s* v pomenu, ki 'izraža odklonilen odnos' npr. *Brezobzirno je obračunal z njim*, pri nedovršenem parnem glagolu *obračunavati z/s* pa v pomenu 'obravnavati medsebojne spore, nesoglasja', npr. *Z otroki je fizično obračunaval*, zaradi 'medsebojnega vplivanja' udeležencev se prosti predložni morfem lahko tudi nevtralizira, npr. *Grdo obračunavata* ipd.

Podobno je še pri glagolu *odpasti* v pomenu 'izraža, da kdo je, postane deležen tega, kar izraža samostalnik', ki s predložnima glagolskima morfemoma *na* in *za*, ki se leksikalizirata v *odpasti na/odpasti za*, in z dodatno stilnofunkcijsko oznako publ(icistično) še poudarja odmik od osnovnega pomena, npr. *Upa, da bo zanj/nanj kaj odpadlo*, *Del denarja odpade za nakup opreme*, *Na travnike odpade četrtnine površine*. Glagolu *vreči se* je dodan leksikalizirani predložni prosti morfem *na* izoblikoval pomen, ki 'izraža nastop intenzivne dejavnosti, kot jo določa samostalnik' v *vreči se na delo/v študij* 'začeti delati/študirati', *vreči se na jedačo* 'začeti hlastno jesti', *vreči se na knjigo* 'začeti brati/študirati', *vreči se na politiko* 'začeti politično delovati'.

vezljivost glagolov, npr. *prerasti v*, *prestopiti na*, *prignati do*, *prijeti za*, *pripraviti ob*, *šteti za*, *trpeti za*, *valiti na*, *veljati za*, *vleči na*.

Vloge leksikaliziranega predložnega morfema

1) Uvaja desno vezljivost:

1.1) Ob prvotno neprehodnih glagolih kot *priti do*, *dozoreti za*, *viseti med/nad/na*, *spuščati se* v ipd.

1.2) Pri primitivih (*biti ob* 'izgubiti', *delati na* 'preučevati' ipd.).

1.3) Ob glagolih premikanja ohranjajo samo usmerjevalne pomene, ki predložnomorfemskemu glagolu dajejo drugotne prenesene pomene a) faznosti/omejevanja dejanja/lastnosti/stanja, npr. *prehajati k*, *prevesiti se v/prehajati v*, *oddaljiti se od*, *planiti po* ipd., in b) naklonskosti delovanja, npr. *spravljati se nad*, *dregati v* ipd.

1.3.1) Predložnomorfemskost lahko vodi v smer pomenskega posploševanja, npr. pri a) *vreči se na* 'namenskost' ali 'intenzivnost' dejanja, pri b) *vstati od* 'prenehanje dejanja' ali 'nasprotovanje', pri c) *zagoreti za* 'vznemirjenje' ali 'prizadevnost', pri č₁) *zakopati se v* 'intenzivnost dejavnosti', č₂) *zaplavati v*, *umirati od* 'intenzivnost stanja', pri d) *tiščati v/na* 'vsiljivost', pri e) *živeti od* 'tvorna/netvorna razmerja' ali 'pridobivanje' ali 'porabljanje'.

1.4) Pri glagolih s morfemom SE, ki ima 'povratnost' kot pomensko stalnico, prosti predložni morfem pomensko usmerja dejanje/dogajanje na druge udeležence, npr. *spopasti se z/s* (nav. ekspr.) v pomenu 'začeti reševati, opravljati kaj težavnega, neprijetnega', *posloviti se od* (ekspr.) v pomenu 'nehati uporabljati, uživati'; *sončiti se v* v pomenu 'biti v veliki meri deležen naklonjenosti nekoga'.

2) **Prvotno prehodnim glagolom lahko spremeni pomen** in s tem tudi desno vezljivost, npr. *vleči na*, *gledati po*, *gnati v*.

3) **Povzroči pomenski prehod v neprostorsko vrednotenje stanja**, npr. *nagibati se k*, *oddaljiti se od*, *zaleči za*, *prebiti se do*, *vdajati se v*.

4) **Izpostavi tudi pomenske lastnosti izbranih udeležencev**, npr. *zagreti se za stvar*, *vstati proti sovražniku*.⁸

4.1) Tipični udeleženci so npr. **a)** pojmovni samostalniki: *viseti med dobrim in slabim*, **b)** pridevniške besede – barvni pridevniki: *vleči na rdeče*; – števniki: *zaleči za dva*, **c)** samostalniki s kategorijo človeško⁺: *lepiti se na koga*.

Neleksikalizirani predložni morfem pri sklonskih delovalniških določilih ohrani svoj a) prostorsko-usmerjevalni pomen ali pa samo b) upravljalno-usmerjevalni pomen in ima z upoštevanjem pomenskih lastnosti udeležencev stavčnoočlensko vlogo a) prislovnih določil kraja ali b) predložnih predmetov; na izrazni ravnini pa lahko govorimo o končniško izraženi/neizraženi sklonski vplivnosti predložnomorfemskega glagola. Neleksikalizirani predložni morfem je kot del povedkove vezljivosti lahko obveznovezavni in uvaja t. i. »delno obvezno vezljivost« glagola.⁹ S tem pa spreminja tudi skladenjski pomen glagola oz. znotraj glagolskih

⁸ V Slovarju (SSKJ) so zgledi, kako na preneseno rabo vplivajo različni udeleženci, npr. *Beži pred težaskim delom/pred svetom* ('umikati se/odklanjati'), *Luč bije v oči*, *Trušč bije v ušesa* ('slepiti/glušiti'), *Trpljenje je dospelo do vrha* ('doseči'), *Ozrl se je v preteklost/po zgodovini* ('pregledati/upoštevati'), *V govoru je mahnil po njem* ('kritizirati'), *Veter se je igral z listjem* ('premetavati'), *Njegovo dramo so izkopali iz pozabe* ('rešiti'), *Sonce je poskrbelo za toploto* ('prispevati/dati'), *Sreča se je oddaljila od njega* ('zapustiti').

⁹ Če v okviru določenega leksema lahko govorimo o absolutni obvezni predmetni vezljivosti, pa hkrati (razen redkih izjem, npr. *stanovati*, *trajati*) lahko govorimo le o delni obvezni prislovnodoločilni vezljivosti. Po vezljivostnem nihanju so poznani predvsem stanjski glagoli tipa *ležati*; o tem tudi M. Samardžija (1986: 119).

pomenov odpira nove skladijske možnosti. Kot neobveznovezavni ne spreminja skladijskega pomena glagola in tako ne vpliva na izbiro glagolskega pomena, temveč dani pomen samo dodatno pomensko potrjuje ali še natančneje določa. Obveznovezavni morfemi pa omogočajo obvezno vezavnost samo prislovnih določil kraja (prehod iz obveznovezavne vezljivosti v obveznoprimečno vezljivost omogoča pretvorba v izsamostalniške prislove tipa *na dom – domov, na domu – doma*). Obveznovezljivi primik je možen, ko gre za a) pretvorbene različice, npr. *Živijo na domu/doma* ali za b) prislovne zaimke kot nadomestne različice, npr. *Živijo tam, Gre/Prihaja/Teče do tja/od tam*. Sicer pa glagol *živeti* v okvirih različnih pomenov dopušča tako prislovno/prostorsko, npr. *Živeti pri mestu/gledališču* ('v bližini'), kot usmerjevalno/upravljalno predložno vrednost, npr. *Živeti pri teti* ('skupaj'), uporabljenih predložnih morfemov.¹⁰ Strukturnoskladijska posledica tega pa je tudi slovničnofunkcijsko in izrazno razlikovanje med prislovnimi določili in predložnimi predmeti. V okviru obvezne vezljivosti in razmerja predložna vezava : primik so pomensko- in strukturnoskladijsko zanimive glagolske zveze tipa *Živi tu, v mestu, prihajati od tam* (*tam* = 'pri prijatelju/na robu/v hiši') => *prihajati od prijatelja/z roba/iz hiše*, kjer se vezavno prislovno določilo kraja lahko zamenjuje s primičnovezljivim prislovnim zaimkom in obratno.¹¹ Prehod med vezavno in primično vezljivostjo pa so predložnomorfemski glagoli premikanja tipa *vstopiti v. Z enakočnozvočnostjo predpon oz. predpinskih obrazil in predložnih morfemov se izpostavlja tudi vezljivost predpinskih glagolov, kjer se bolj očitno izpostavi tudi predpinski(obrazilno)-predložnomorfemsko razmerje: zatlačiti za/v, vtlaciti v, zatipati za, zaviti za, naviti na ipd.*

Tvorjenke iz predložne zveze s predpinski-priponskim obrazilom vključujejo faznost, zaradi pretvorbe predloga iz skladijske podstave v predpono pa se prislovna (prostorsko-časovna) vrednost porazdeli med predpono in predložnim morfemom, npr. *ukalupiti se v povprečje, včlaniti se v skupino sedmih, vprogramirati makroukaze v notranji makrorom, vtiriti koga v dejavnost*.¹²

Obstoj glagolskega neleksikaliziranega (udeleženskega) predložnega morfema in njegov izvorni prostorski posredno potrjujejo tudi prislovi – tj. sklopi predloga in prislovnega zaimka. Pomensko in siceršnje navezanost na glagole pa včasih izražajo tudi slovniške pomenske razlage, npr. *odtód* – 'izraža krajevno mejo v bližini govorečega, od katere poteka dejanje', *dotód* – 'izraža krajevno ali časovno mejo dejanja, stanja', *vstrán* – 'izraža mesto, položaj glede na osebek', *naokóli/naokróg* – 'za izražanje položaja v (širšem) krogu, ki v celoti obdaja kaj v središču'.

Vloge neleksikaliziranega predložnega morfema

1) **Uvaja nove udeleženske vloge** in s tem natančneje določa ter hkrati konkretizira/aktualizira prvotno splošnejši samozadostni pomen. Npr. **a)** predvsem usmerjevalni pomen imajo predložni morfemi pri glagolih usmerjenega obvladovanja, premeščanja, uvajanja/nadaljevanja, omejevanja, preprečevanja, npr. *poslati/pošiljati po, iztegniti iz, osnovati na, nadaljevati z/s, skrčiti na,*

¹⁰ V nasprotju z vezavnovezljivim predložnim morfemom pa vezavnodružljivi morfem vedno ohrani svojo prislovno vrednost in uvaja nevezljivo dopolnilo, ki je s stališča slovnične pravilnosti stavka izrazno opustljivo.

¹¹ J. Toporišič (1982: 69–70) pri zvezah tipa *od tam* govori o posamostaljenih prislovih. To utemeljuje med drugim s tem, da je edino logično, če predlog stoji pred samostalnikom. Vendar pa skladijsko ti predlogi niso deli predložnih samostalniških zvez, ampak so udeleženski prosti morfemi glagolov. A. Vidovič Muha (1984: 144, 148) govori o prislovih ob predložnomorfemskih glagolih. In če za krajevne zveze velja, da so vedno predložne, predvideva, da bi vsaj implicitno to veljalo tudi za časovne, npr. *mesece maja – v mesecu maju*.

¹² Pri določenih glagolskih sestavljenkah pa predpinski obrazila imajo oz. ohranijo samo faznost, celotna prislovna vrednost se prenese na predložne morfeme – dokaz za to je, da se z opuščanjem tovrstnih predpinskih obrazil prav nič ne spremeni pomensko-skladijska vezljivost, npr. *(po)muditi se z/s, (za)muditi se z/s, (za)riti (se) v, (za)vozlati (se) v, (po-/s-/za-)tlaciti v ipd.*

predramiti iz, **b)** prostorski pomen ohranjajo pri glagolih premikanja – npr. ciljnost: *držati v, drseti v*; **c)** prenehanje stanja: *prebuditi se iz*. V pomenu ‘razmerja, odnosa’ je izpostavljena tudi kategorija živosti – *koketirati z/s (ž⁺) : operirati z/s (ž⁻)*.

1.1) Enakozvočnost s predpono oz. predponskim obrazilom pri glagolih premikanja uvaja nekakšno smerno vezavnost, npr. *oddaljovati se od, vstopati v, zahajati za* ipd.

2) **Ohranja vezljivost glagolov z morfemskim SE/SI**, npr. *hraniti se z/s, pripraviti se k* ipd.

2.1) Medsebojna soodvisnost morfema SE in predložnega morfema se lahko predstavi s postopnim upadanjem (od 1 proti 5) pomenske vloge morfema SE in naraščanjem pomenske vloge predložnega morfema – na postopni prenos pomenskega težišča s SE na predložni morfem kažejo tudi razlage: 2.1.1 *hraniti se z/s* – ‘uživati, jesti’, 2.1.2 *preživljati se z/s* (knjiž.) – ‘jesti, uživati’, 2.1.3 *oblikovati se v* – ‘izraža, da osebek dobiva vsebino, obliko, kot jo nakazuje določilo’, *pripraviti se k* – ‘izraža ustop opravljanja dela, opravila, kot ga določa samostalniki’, 2.1.4 *koncentrirati se na* – ‘usmerjati prizadevanje, aktivnost’, *skoncentrirati se na* – ‘usmeriti prizadevanje, aktivnost’, *osredotočiti/osredotočiti se na* – ‘usmeriti prizadevnost, aktivnost’, 2.1.5 *izroditi se v* – ‘spremeniti se na slabše sploh’, *sprevreči se v* (ekspr.) – ‘spremeniti se v kaj slabšega’; polno ‘upravljalnost’ in ‘usmerjevalnost’ predložnega morfema in hkrati pomensko izpraznitev prostomorfemskega SE-ja izražajo zgledi kot *obirati se z/s, obotavljati se z/s* ipd.

3) **Vzpostavlja različna pomenska razmerja s predpono oz. predponskim obrazilom**, npr. *fazno-prislovno v iztegniti (koga/kaj) iz, fazno-upravljalno v sprejemati (koga/kaj) z/s* in *fazno-usmeritveno v zainteresirati (koga) za* ipd. Pomenskoscladenjska usklajenost predponskih obrazil oz. predpon in predložnih morfemov je v zgledih kot *pritisniti (koga/kaj) na, pritisniti (koga/kaj) k, pritisniti (koga/kaj) v, pritisniti (koga/kaj) ob*, kjer predpona oz. predponsko obrazilo navadno ohrani prislovno vrednost, npr. *pri-* pomeni ‘tesno bližino’, predložni morfemi pa dodajajo različno smerno vezavnost z ‘načini pritiskanja’.

4) **Je lahko stalni (stilno nezaznamovani) prosti morfem glagolov** tipa *temeljiti na*. Primerjalno zanimive so predložne zveze *mejiti na/z/s: mejiti na gorenjščino, mejiti z dvorano / s sosedom*, kjer je s predložnim morfemom eksplicitno izražena prostorska pomenska sestavina (nasproti leksikaliziranim prostim morfemom v pomenu ‘biti zelo podoben’, npr. *pisanje meji na reportažo/na blaznost*).

Tipični za to skupino so tudi prehodni glagoli s prostomorfemskim *se* tipa *ukvarjati se z/s*, ki samo strukturnoskladenjsko zaseda mesto tožilniškega samostalnika, zato moramo izražati prvi premi predmet z nekim drugim sklonom (v SSKJ navadno s pojasnilom navadno v zvezi z/s): *ponašati se z/s: ponašati se z bogastvom/junaštvom/otroki; potegovati se za* (tudi v pomenu: ‘prizadevati si za’): *potegovati se za naklonjenost*.

5) **Je neobvezen pri določenih glagolih**, ki v svoji pomenskosestavinskosti že vključujejo ‘namenskost’ ali ‘ciljnost’, primeri za *na* in *za*: *čakati (na) vlak, gledati (na) oblake, igrati (na) piščalko, odgovoriti (na) vprašano(Rd) : odgovoriti (na) vprašanje(Pd), paziti (na) otroke/zdravje, pritiskati (na) gumb, streljati (na) sovražnika, zadeti (na) oviro; loviti (za) rokav, popasti (za) nogo, poterjati (za) denar, prositi (za) pomoč*.

2 DOLOČILA (DODANA SKLADENJSKO-/DRUŽLJIVOSTNOOBVEZNA DOPOLNILA)

Določila so lahko a) pomensko vezana in omejena na pomen osnovnih skladenjskih vzorcev (besednih zvez oz. povedi) kot /ne/obveznovezljiva določila, ali pa so b) vezana na funkcionalno pomensko razmerje med govorečim, naslovnikom in besedilom kot t. i. besedilna /ne/opustljiva

določila. Tako v prvem primeru, z vidika skladijskih vzorcev, lahko govorimo o a) skladijsko (navadno stavčnovzorčno) blokiranih kategorijah, v drugem primeru, ki spada na področje sporočanja, pa o b) pragmatično (besedilno) blokiranih kategorijah, s čimer upoštevamo tudi členitev po aktualnosti, posebnosti besedilne vezljivosti in pojav elipse (Kořený 1979b: 73).

Besednovrstno so DOLOČILA najpogosteje samostalniške in pridevniške besede in prislovi, manj pogosto nedoločniki in namenilniki. Z oblikoslovnoskladijskega vidika jih označujemo kot sklonska (samostalniška in pridevniška) določila, pri nedoločniških in namenilniških določilih govorimo o nekakšni skladijski sinonimnosti s skloni, in kot nesklonska prislovna določila. So izrazi, ki zasedejo napovedljiva skladijska mesta (nasproti dopolnilom na prostih skladijskih mestih). Stavčnočlensko pa so to osebki, obvezni predmeti in obvezna prislovna določila. V okviru povedka imamo še neudeleženska povedkova določila, ki so ob nepolnopomenskih glagolih del povedka oz. povedja.¹³ V povedkovo vezljivost so kot skladijsko obvezne povedkove neudeleženske sestavine vključeni tudi povedkovi prilastki, npr. *Spoznali so ga /za krivega//kot dobrotnika : On se je vrnil /prestrašen//kot gospod/cel možak.*¹⁴

2.1 DOLOČILA v sodobnem knjižnem jeziku

Oblikoslovnoskladijska tipologija slovenske priglagoške vezljivosti je narejena na podlagi oblikoslovnoskladijskih lastnosti določil z upoštevanjem modelov skladijskega okolja glagolov v nemškem, češkem in hrvaškem jeziku.¹⁵

V slovenskem jeziku ločujem pet osnovnih skupin določil, ki jih glede na oblikoslovnoskladijske lastnosti še naprej delim v deset razredov (DI₁₋₁₀):

a) ob polnopomenskih glagolih kot nosilci vezljivosti (zaradi vezljivostnih lastnosti so mednarodno označeni kot funktoji, ob katerih določila označujejo ustreznega udeleženca oz. njegovo udeležensko vlogo na skladijskofunkcijski ravnini):

– sklonska določila (DI₁₋₄): imenovalniška, tožilniška, roditeljska in dajalniška (besednovrstno so to samostalniške besede),¹⁶

– predložnosklonska določila (DI₅₋₇): mestniška in orodniška (besednovrstno so samostalniške besede, ki jih sklonsko določa predložni glagolski morfem); vezavna usmerjenost

¹³ Vezljivostno obveznost DOLOČILA potrjuje tudi términ povedkovo določilo. O tem J. Dular (1982: 114): »/.../ Vezava pa pogosto nastopa že znotraj povedka, in sicer ali med splošnim pomožnim glagolom in samostalnikom v vlogi povedkovega določila, npr. *Postal je predsednik*, ali med naklonskim ali faznim glagolom in nedoločnikom, npr. *Hočem/Začnem hoditi*.« Primerjalno koristno, tudi z vidika vrste določil, je ločevanje med pravimi primitivi, pravimi nepolnopomenskimi glagoli in polnopomenskimi glagoli v angleščini, prim. v *A Comprehensive Grammar of the English Language*, New York, 201994, 121–128.

¹⁴ V slovenski literaturi J. Dular (1982: 115) se v primeru povedkovega prilastka govori o posredni/pogojni vezavnosti, ki ni posledica glagolske usmerjenosti, ampak samo skladijske odvisnosti, in sicer nekakšne sinteze osebkega/predmetnega ujemanja in povedkove vezave.

¹⁵ V vezljivostni literaturi sta se z modeli skladijskih opisov glagolov največ ukvarjala G. Helbig (1984: 559–563) in U. Engel (1970: 374–375; 1977). Oba modela sta nastala s ciljem leksikografsko in slovnično opisati vezljivost nemških glagolov. Model U. Engela zajame samo obveznovezljiva določila, ki oblikujejo stavčne vzorce (Satzbaupläne) v določenem jeziku, npr. v slovenščini. Engel ločuje deset skupin določil (sklonska določila so Nominativergänzung, Akkusativergänzung, Genitivergänzung in Dativergänzung; predložnosklonska določila so Präpositivergänzung; prislovna določila so statična /Situativergänzung/ in smerna /Direktivergänzung/; določila kot povedkovniki so samostalniška /Subsumptivergänzung/ in pridevniška /Qualitativergänzung/; in glagolska oz. nedoločniška/namenilniška določila /Verbativergänzung/). Poleg prvih in najtemeljitejših nemških vezljivostnih študij sem primerjalno, predvsem zaradi skladijske in siceršnje sorodnosti jezikov, upoštevala tudi hrvaške (Žepić 1975: 26; Samardžija 1986: 98–142) in češke (Ružička 1968b: 50–56; Mrázek 1964) vezljivostne študije.

¹⁶ Glede na to, da se sklon kot slovnična kategorija imenskih besed uporablja za slovnično organizacijo stavka, lahko upravičeno govorimo o sklonskih določilih.

predložnomorfemskih glagolov pa je še posebej poudarjena pri drugotnih predložnosklonskih določilih (tožilniških, roditeljskih, dajalniških); stavčnoočlensko so to predmeti in predložna prislovna določila s statičnim pomenom predložnega glagolskega morfema (v mestniku in orodniku) ali z dinamičnim pomenom predložnega glagolskega morfema (v tožilniku, roditeljsniku, dajalniku);

– prislovna določila (DI₈): besednovrstno so prislovi; stavčnoočlensko so to statična prislovna določila (kraja/časa/načina/vzroka) in dinamična prislovna določila smeri in cilja;

b) ob nepolnopomenskih glagolih kot samó slovničnofunkcijskih nosilcih vezljivosti (zaradi pomenske splošnosti in elementarnosti so mednarodno označeni kot prafunktorji, ob katerih desna neudeleženska določila kot obvezna pomenska sestavina povedja določenega udeleženca lastnostno opredeljujejo):

– sklonska/prislovna povedkovniška določila (DI₉): besednovrstno so samostalniške in pridevniške besede, glagoli in prislovi;

– nedoločniška/namenilniška določila (DI₁₀): besednovrstno so glagoli.

2.2 Leva in desna vezljivost

Pri obravnavi določil je kot izhodiščni izbran strukturoskladenjski vidik vezljivosti, ker lahko opozori na slovenske vezljivostne lastnosti oz. posebnosti. Leva vezljivost s kanoničnimi oz. normativnimi lastnostmi namreč označuje ujemanoprisojevalno stavkotvorno razmerje, in je zato pogoj za slovnično pravilni stavek.¹⁷

V okviru desne vezljivosti so najprej obravnavana sklonska in prislovna določila. Med določila ob predložnomorfemskih glagolih poleg mestniškega in orodniškega določila so upoštevana še (predložna) tožilniška, roditeljska in dajalniška določila. Z upoštevanjem nepolnopomenskosti določenih glagolov pa še povedkovniška sklonska in prislovna določila in nedoločniška/namenilniška določila.

Vsa desna sklonska določila so vezavna. Vezljivostna posebnost so t. i. notranji udeleženci, ki so že vključeni v glagolski pomen in so zato neobveznovezavni, npr. *Pel je celo pesem*.

2.2.1 Imenovalniško določilo (DI₁)

Položaj imenovalniškega določila v vezljivostnem skladenjskem okolju glagola je skladenjskofunkcijsko določen z osebkovimi vlogami v okviru leve vezljivosti.¹⁸

Leva vezljivost je kot oznaka za ujemanoprisojevalno stavkotvorno razmerje pogoj za slovnično pravilni stavek,¹⁹ kar potem velja tudi za osebkovo mesto, ki je stavčnoobvezno in zato vedno

¹⁷ J. Ružička (1968b: 54–55) s stališča tročlenske zgradbe pomenske/intencijske vrednosti glagolskega dejanja navaja šest intencijskih tipov, za katere je izhodiščno merilo vršilec dejanja – agens. F. Daneš (1987) govori o nesorazmerni dvojnosti med vršilecem na pomenski ravnini in osebkom na slovnični ravnini. Dvojnosti tako na slovnični kot na pomenski ravnini pa ugotavlja J. Dular (1982: 58–61) – tako glagol a) na slovnični ravnini nastopa kot osrednji stavčni člen, ki določa slovnično sestavo stavka, ali kot odvisni člen zveze z osebkovim samostalnikom, b) na pomenski ravnini pa ločujemo položaj povedkovega glagola v stavčni sestavi ali položaj glagola samo v povedkovi zvezi oz. v t. i. predikacijski sintagmi. Tako do križanja stavčnostrukturne vezljivosti in besednozvezne odvisnosti lahko prihaja samo v predikacijski sintagmi – v teh primerih govorimo o medsebojni/dvosmerni odvisnosti (po L. Hjelmslevu, /O *základach teorie jazyka*, Praha, 1972, 28/ medsebojnoodvisnostno/interdependenčno razmerje). O tem tudi razprava F. Esvana (1989: 21): »/.../ on doit logiquement faire également l'hypothèse d'une relation de sujet au nominatif gardant ses caractéristiques canoniques.«

¹⁸ V NSS, 151: »Čisto oblikovno bi se za osebek reklo, da je tisti stavčni člen, ki je obvezno v imenovalniku /.../.« O. Kunst Gnamuš (1989/90: 16, 22, 24) ga označuje kot »formalni slovnični pojem«.

¹⁹ J. Ružička (1968b: 54–55) s stališča tročlenske zgradbe pomenske/intencijske vrednosti glagolskega dejanja navaja šest intencijskih tipov, za katere je izhodiščno merilo vršilec dejanja – agens. F. Daneš (1987) govori o nesorazmerni dvojnosti med vršilecem na pomenski ravnini in osebkom na slovnični ravnini. Dvojnosti tako na slovnični kot na pomenski ravnini pa ugotavlja J. Dular (1982: 58–61) – tako glagol a) na

slovnično predvidljivo (Dular 1982: 211) ter zelo univerzalno glede izbire udeležencev (zato morajo biti upoštene slovnične kategorije živosti^{+/-}, človeškosti^{+/-} in abstraktnosti^{+/-}, npr. *Oče potrebuje denar/pomočnika/počitek : Stvar/Pobuda potrebuje čas*),²⁰ ki so strukturoskladensko opredeljeni kot stavčnočlenska ali morfemska določila. Na površinskoizrazni ravnini so to imenovalniki ali samo glagolska končniška obrazila,²¹ ki označujejo ujemalno razmerje.

V primerih nekakšne vzročne pojavnosti ali delujoče sile pri opisu naravnih pojavov, ko se medij zliva s procesom, je osebkova vloga le navidezna in, z obliko za tretjo osebo ednine srednjega spola, samo formalno neprisojevalno stavkotvorna (brezosebni /samotretjeosebni/ glagoli označujejo odsotnost udeležencev sploh.

Osebek lahko označuje različne udeleženske vloge, ki glede na to ali so a) prvotne osebkove udeleženske vloge ali b) drugotne osebkove udeleženske vloge izražajo a) izhodiščne stavčne zgradbe ali b) pretvorjene/drugotne stavčne zgradbe. Prvotne osebkove udeleženske vloge so vršilec/povzročitelj/pobudnik (V/Pv/Pb_d) ob glagolih tipa *spreminjati/zažigati/vzpodbujati* in nosilec dejanja/dogajanja/procesa/stanja (N_{d/dog/p/s}) ob glagolih kot *teči/dogajati se/spreminjati se/bivati* ipd. Drugotne osebkove udeleženske vloge pa so prizadeto/prejemnik/sredstvo/rezultat pri dejanju (Pr/Pre/S/R) v pretvorjeni povedi, pogosto ob zloženem povedku z deležnikom na -n/-t. Med najnavadnejšimi pretvorbami so potrpnjenje in postanjenje z najnavadnejšo drugotno osebkovo udeležensko vlogo – s prizadetim pri dejanju, npr. iz izhodiščnega stavka *Anica (Vd) stavi vazo (Pr_d) na mizo v Vaza (Pr_d) je stavljena/se stavi na mizo* (tj. potrpnjenje *proti* stanju *Vaza (Ns) stoji na mizi*) in v *Vaza (Pr_d) je postavljena na mizi* (postanjenje). Težave pri določanju osebkove se najbolj jasno odkrivajo v BITI-stavkih. Pri nas je bilo ugotovljeno, da v takšnih primerih vlogo osebkove pripišemo tisti besedi, ki v nezaznamovanem besednem redu zaseda vlogo izhodišča. Drugo merilo pa je pomenski dejavnik, ki vlogo osebkove prisojajo besedi s pomensko lastnostjo 'konkretno' (proti besedam z abstraktnejšimi pomeni), npr. v *Ta knjiga je resnica* je osebek *ta knjiga*.

2.2.2 Tožilniško določilo (DI₂)

Tožilnik je najbolj tipična vezavna oblika in s svojimi oblikoslovnimi merili tudi dovolj splošna (v tožilniku so lahko vse pregibne besedne vrste in tudi nedoločniki), da deluje kot sistemsko

slovnični ravnini nastopa kot osrednji stavčni člen, ki določa slovnično sestavo stavka, ali kot odvisni člen zveze z osebkovim samostalnikom, b) na pomenski ravnini pa ločujemo položaj povedkovega glagola v stavčni sestavi ali položaj glagola samo v povedkovi zvezi oz. v t. i. predikacijski sintagmi. Tako do križanja stavčnostrukturne vezljivosti in besednozvezne odvisnosti lahko prihaja samo v predikacijski sintagmi – v teh primerih govorimo o medsebojni/dvosmerni odvisnosti (po L. Hjelmslevu, *IO základech teorie jazyka*, Praha, 1972, 28/ medsebojnoodvisnostno/interdependenčno razmerje). O tem tudi razprava F. Esvana (1989: 21): »/.../ on doit logiquement faire également l'hypothèse d'une relation de sujet au nominatif gardant ses caractéristiques canoniques.«

²⁰ Samoumevno udeleženosť osebkove zagovarja npr. N. Chomsky (1986: 122), ko trdi, da se osebek lahko izneveri udeleženski označenosti le, če je v ta položaj s pravilom premeščanja vstavljena neka druga prvina. Vsekakor pa različne razprave, tako za slovanske kot za neslovanske jezike, prihajajo do zaključkov o stavčni obveznosti osebkove vloge. Tako se v češko-ruskih primerjavah (prim. J. Popela 1968) o osebkovi govori kot o vsebinsko-logični kategoriji. Na poseben položaj osebkove opozarja tudi delitev vlog na osebkove vloge in dopolnilne vloge, ki obsegajo vsa predmetna in prislovna določila. O tem tudi M. Bolta (1986: 424): »Osebkovo mesto je v stavku torej vedno upoštevano, tudi v tistih primerih, kjer nekateri jeziki dovoljujejo zanimkovo osebkovo SZ izpuščati ali je celo nikoli ne ubesedujejo.« Rуска vezljivostna teorija najnavadnejši osebek (živo⁺ in človeško⁺) označuje kot »kanoničeskij subjekt / nastojaščij subjekt«, neživi in nečloveški osebkovi pa so označeni kot »nekanoničeskije tipy subjektov« (47) – o tem gl. I. B. Levontina (1996: 46).

²¹ V ruski vezljivostni teoriji imamo za morfemsko izražen osebek skladenjsko oznako »determinacija subjektnajav«, gl. N. Ju. Švedova (1989: 75), in še V. N. Belousov, G. K. Kasimova in M. M. Korobova v *Slovo i grammatičeskie zakony jazyka: Glagol*. Podrobneje o tem tudi V. S. Hrakovskij, G. N. Akimova in I. O. Gecadev v *Tipologiji konstrukcij s predikatnymi aktantami*, Leningrad: Nauka, 1985.

nezaznamovano izrazno sredstvo. Tudi današnja vezljivostna usmeritev slovenščine gre še vedno v tožilniško vezljivost.

Pri tožilniku se jasno izrazijo razlike med pomensko- in strukturoskladenjsko vezljivostjo. Tako se strukturoskladenjska vezljivost v okviru stavka ravna po ustaljeni sklonski razvrstitvi, ki vedno daje prednost nepredložnim sklonom, ki se pri predložnomorfemskih glagolih vrinjajo med glagol in prosti predložni morfem, npr. *pripraviti/pregovoriti koga za kaj*, *določiti/dodeliti/klicati/imenovati/predlagati/potrditi/prepoznati/šteti/jemati koga za kaj*, *zamenjati/uporabiti koga za kaj*, *ceniti/prikazati koga kot kaj*, *povišati/oblikovati/spreminjati koga v kaj*, *obmetavati/pitati/obkladati/obsipati/častiti koga s čim* ipd.

Najpogostejše udeleženske vloge, ki jih označuje tožilnik v okviru t. i. **materialnih procesov** (prim. Pálaš 1990) so: razmerni predmet (/ne/živi, ki se ne spreminja, npr. *Delavec naklada premog / Učitelj sprašuje učenca*), rezultat (ki prej ni obstajal, npr. *Delavec je izrezal figurico*), izničenje (ki preneha obstajati, npr. *Razbil je bokal na črepinje*), spremenjenec (npr. *Obrusil je deske*), prizadeti (živi nosilec mišljenjskih ipd. procesov, ki so značilni za človeka, npr. *Ranil je prijatelja*); v okviru **govornih procesov** se ločujeta oblika in vsebina, npr. *Janez piše pismo*, *Opisuje nesrečo*; v okviru **procesov zaznavanja in spoznavanja** je pojav, npr. *Začutil je vonj*, v okviru **čutnih in čustvenih procesov** pa vzrok, npr. *Objokuje izgube/napake*.

2.2.2.1 Neudeležensko tožilniško določilo pa je zaimenski prosti glagolski morfem, t. i. »leksikalni čustveni tožilnik« (prim. Dular 1982: 149). Imajo ga samo glagoli, ki v vseh pomenih skladenjsko zahtevajo tožilniško določilo, npr. *odnesti jo* 'pobegniti', *lomiti ga* 'kršiti dogovorjene norme', *udariti jo* 'hitro oditi' ipd.

Med glagoli, ki nimajo kot prvo vezavno določilo tožilnik, je največ tistih s SE: *spomniti se*, *vdati se*, *seznaniti se*.

Poleg zaimenskega fiktivnega določila imamo še nezaimenski SE v vlogi glagolskega prostega morfema, ki pri neprehodnih glagolih (*mračiti se*; *smejati se*, *jokati se*;) in pri prehodnih glagolih (*bati se*, *veseliti se*) izraža samodejni pojav.

2.2.2.2 V okviru **tožilniških določil** imamo tudi splošno/minimalno predmetno določilo (ta termin je uvedla češka vezljivostna teorija, prim. Kořenský 1984: 19–20), ki je zaradi splošnosti pomensko izpraznjeno; npr. v *Janez rad bere* (–) lahko sklepamo, da rad bere (vse vrste literature), brez natančnejše opredelitve. Razlikovati moramo a) *Janez pije alkohol* (= aktualni dogodek) : b) *Janez pije alkohol* (= navada), ki je pomensko enakovredno s c) *Janez pije*. Pri primerih b) in c) imamo t. i. izraženi ali neizraženi splošni predmet. Ničelna vezljivost izhaja iz nedoločnega pomena, kjer pa neaktualnost ni pogoj, npr. *Janez ravno bere*. In obratno – neaktualnost tudi ne izloča desne vezljivosti, tako so primeri kot npr. *Janez kadi* : *Janez kadi pipo* lahko obravnavani kot aktualni ali kot neaktualni.

Neobvezna tožilniška določila so relativno redka, ker imajo precej poljubno vsebino, ki je za ene glagole obveznovezavna, za druge pa neobveznovezavna (*jesti*, *piti*, *pisati*, *brati*, *slikati* ipd).

2.2.3 Rodilniško določilo (DI₁)

S tvorbeno-pretvorbenege vidika je rodilnik nekakšna nevtralizacija imenovalniških in tožilniških sklonskih razmerij. Še zlasti to velja v besednih zvezah.

Neposredno rodilniško določilo je iztožilniško ob zanikanem prehodnem glagolu (t. i. slovanski rodilnik), zato je pri sklonski razvrstitvi obravnavano kot tožilnik. Posredno rodilniško določilo pa je najpogostejše ob glagolih s SE (izzaimenskim ali prostomorfemskim), ki je hkrati lahko že pravo (izzaimensko) ali samo navidezno (pomensko izpraznjeno prostomorfemsko) tožilniško določilo – v zvezi s t. i. fiktivnim določilom J. Dular govori o sistemski redukciji. Rodilnik kot prvo desno določilo pri glagolih brez SE pa učinkuje starinsko in je stilno opazen, zato se takoj ponudi dvojnična vezava rodilnik/tožilnik, npr. *pogrešati česa/kaj*.

Opozorjeno je že bilo na ločevanje delnega in vezavnega rodilnika, npr. *Pri zidavi je uporabil tudi nekaj samokolnic kamenja*, *Zidal je iz kamenja*.

Besednozvezni predložni rodilnik ob /ne/glagolniškem jedru pretvorbena potrjuje tudi različne pomenskoskladenjske vloge predlogov. V neglagolniškojedrnih zvezah pomensko pripadajo rodilniškemu prilastku, ki označuje snovnost/sestavinskost, npr. *hiša iz lesa/kart*, medtem ko so v glagolniških zvezah pomenskoskladenjsko del glagola oz. glagolski morfemi, npr. *odhod od/iz hiše*.

2.2.4 Dajalniško določilo (DI₄)

Glede na vezljivost oz. vezavnost lahko dajalniška določila delimo na a) obvezno- in neobveznovezavne predmetne/vsebinske dajalnike z glagoli tipa *čestitati*, *kljubovati*, *služiti*, *škodovati* ipd., in na b) večinoma nevezljive proste dajalnike, ki so navadno čustveno obarvani in zato spadajo v nepomenskopodstavno naklonsko plast povedi ter potrjujejo tezo, da se je prvotni razmerni (koristnostni) pomen dajalnika navezoval na osebek, obglagolska predmetna vloga pa naj bi bila drugačna.

2.2.5 Mestniško določilo (DI₅)

Mestniško določilo je predložnosklonsko določilo, ki omogoča stalno in najširšo pomenskoskladenjsko uporabo glagolskih predložnih morfemov predvsem ob glagolih ravnanja/upravljanja s pomenskima sestavinama 'premikanja' in 'sonahajanja/sopojavljanja', ki v okviru obvezne vezavnosti poleg predmetnih pomenov (npr. *govoriti o hiši*) uvajajo dinamične in statične okoliščine, npr. *iti po hiši/ob hiši*; *stati v/pri/na hiši* ipd.

2.2.6 Orodniško določilo (DI₆)

S splošnoslovanskega oz. primerjalnoslovanskega vidika je za začetek potrebna opomba, da je v slovenščini (poleg lužiške srbsčine) nujna uporaba predloga oz. predložnega glagolskega morfema. Za osnovni in izhodiščni pomen je označen spremstveni pomen.

Razlika med sredstvom dejanja (Sd) in orodjem dejanja (Od) je ta, da Sd pri dejanju spreminja tudi svoje lastnosti oz. za uresničitev določenega dejanja lahko prispeva del sebe, Od pa tudi po koncu dejanja ostaja nespremenjeno. Sredstvo in orodje dejanja imata kot določili tudi z vidika strukturoskladenjske hierarhije različni oblikoslovnoskladenjski vlogi, npr. *šivati hlače s črno nitjo na šivalnem stroju* ipd. Sicer pa so ob procesnih in dogodkovnih glagolih premikanja lahko trdimo, da pomen prevoznega sredstva navadno združuje sredstvo in mesto dejanja (Sd ∩ Md), npr. *peljati se z avtobusom*. Prvotno orodniško sredstvo dejanja zaradi lastne aktivnosti oz. izvornosti dejanja lahko po metonimični/metaforični pretvorbi nastopa tudi v vlogi osebkca. Navadno je to tehnični pripomoček, stroj ali naravna sila, še najbolj navadno pa je prevozno sredstvo, npr. *Pripeljal se je z avtobusom, Avtobus ga je pripeljal*. Razmerja med vršilcem dejanja (Vd) ali družilnikom (Dd) in orodjem (Od) so izražena v zgledih kot *Se je odpeljal/je kopal / s prijateljem / s psom / z lopato*.

2.2.7 Tožilniško, rodilniško in dajalniško določilo ob predložnomorfemskem glagolu (DI₇)

Tožilniška, rodilniška in dajalniška določila ob predložnomorfemskem glagolu pričakovano pokrivajo vse vezljivostne pomenske skupine glagolov (glagole stanja, glagole ravnanja/upravljanja, glagole govorjenja/mišljenja/razumevanja, glagole splošnih sprememb in glagole premikanja) prevladuje pa skupina glagolov ravnanja/upravljanja s pomensko sestavino 'premikanja'.

S strukturoskladenjskega vidika je to analitična raba, ki ima lahko tudi pomenskorazločevalno vlogo, npr. *navaditi se česa > navaditi se na kaj*, *končati kaj > končati s čim*, *igrati kitaro* 'znati igrati kitaro' : *igrati na kitaro* 'igrati kitaro'. Poudarjena je tudi časovnost – v brezpredložnem tožilniku je pomen 'navadno, kadarkoli', pri predložni rabi tožilnika pa je poudarek na opredeljenem obdobju, pa tudi na vrsti inštrumenta. Tožilniško določilo lahko izraža združevanje predmeta in (pritrjenega) sredstva dejanja, npr. *brisati čevlje ob krpo* (v nasprotju s tipičnim sredstvom dejanja *brisati čevlje s krpo*). Rodilniško določilo ima lahko tudi udeležensko vlogo orodja, s katerim se

prosto upravlja, npr. *streljati iz puške, polivati iz vedra* ipd. Pri dajalniških določilih prevladujejo glagoli s pomenskimi sestavinami ciljnosti, ujemanja in nasprotovanja.

2.2.8 Prislovna določila (DI₈)

Pri obravnavi bodo upoštevani tako t. i. statični prislovi kraja/časa/načina/vzroka in dinamični prislovi smeri/cilja (ob glagolih premikanja).

Pravi prostorski in časovni prislovi so lahko tudi pomenskoskladenjskovezljivi in s strukturnoskladenjskega vidika izrazljivi kot primik.

Glagoli, ki zahtevajo obveznovezljiva prostorska ali časovna prislovna določila, so npr. *stanovati, trajati* (v SSKJ so označeni s slovničnim pojasnilom s prislovnim določilom).

Prav znotraj prostorskih določil, ki so v okviru prislovnih določil najboljše skupina, moramo izpostaviti razmerja med vezljivostno obveznimi prislovnimi določili, kot nasprotje nevezljivim dopolnilom, npr. *Živi doma / Gre domov* (nasproti npr. *Kmetuje doma / Staršem so pripeljali otroke nazaj domov*). Pomenskoskladenjsko obvezna prislovna določila lahko označujejo tudi procese v prostoru brez končnega cilja, npr. *Janez teka naokrog*, ali pa označujejo samo spremembo prostora, npr. *Janez teče domov*.

2.2.9 Določila v zloženem povedku (DI₉)

Tu gre za neudeležensko glagolsko vezljivost v mejah povedja oz. povedka ob nepolnopomenskih/pomožniških glagolih (najtipičnejši so fazni in naklonski glagoli z nedoločniki in namenilniki) in ob pravem pomožniku BITI s sklonskimi/prislovnimi določili, ki so stavčnočlensko povedkova določila; to so lahko besede, ki nastopajo samo v povedkovniški vlogi, in pa samostalniške/izsamostalniške, pridevniške/izpridevniške in prislovne besede, ki so del povedka in določajo njegov pomen. Samostalniška povedkova določila povedek vsebinsko razvrščajo in uvrščajo, pridevniška povedkova določila pa so neke vrste kvalifikatorji. Vsi ti primeri pa dokazujejo, da bi bilo edino smiselno govoriti o povedkovniku kot o pomenskoskladenjski kategoriji, ki je kategorialna pomenska sestavina povedka (= pomožnik /prevzame funkcijskoskladenjske lastnosti povedka/ + povedkovnik /prevzame pomenskoskladenjske lastnosti povedka/).

Glede na to, da je imenovalniško povedkovniško določilo najpogostejše, je tudi stilno nevtravno.

2.2.10 Nedoločnik/Namenilnik (DI₁₀)

Vezava nedoločnika kot nesklonskega določila z neko »notranjo predikacijo« je priznana tako v slovenistiki kot širše v slavistiki (zanika pa jo nova ruska slovnica). Nedoločnik se uporablja lahko tudi nevezavno, npr. *Tukaj ostati ni varno*, medtem ko je raba namenilnika lahko samo vezavna, v nasprotnem primeru gre za izpust vodilnega glagola, npr. *Takoj spat!* Vezava nedoločniških določil gre v smeri glagolske popolnosti. Z vidika stavčnega vzorca so glagoli z nedoločniškimi določili dvovezljivi. Vsa nadaljnja vezljiva nedoločniška določila pa niso več neposredno vezljivostno odvisna od izhodiščnega glagola, zato lahko govorimo le o razširjenem prostem stavku.

2.3 Skladenjsko-/družljivostnoobvezna DOPOLNILA

V okviru stavčne vezljivosti povedi pa ne moremo mimo pomenskoskladenjsko obveznih nevezljivih dopolnil, ki s sporočilnim zgoščevanjem širijo pomenskost povedkovih glagolov v nadpovedno oz. besedilno skladnjo; ena od osnovnih nalog prislovnih dopolnilnikov pa je pomenskoskladenjsko razdvoumljanje povedkovih glagolov. Najtipičnejša obglagolska dopolnila so izpridevniški prislovi kot posebni neudeleženski skladenjskoobvezni modifikatorji glagola. Tako ima lahko npr. pravi izpridevniški prislov LEPO skladenjsko vlogo povedkovega določila (povedkovodoločilna vezljivost), tj. pomenskopodstavno je del povedja, npr. *Bilo mu je lepo* (*On je lepo* > Njemu je lepo*). Čeprav ne more biti samostojna sestavina pomenske podstave povedi (v pomensko podstavo je lahko uvrščen le v glagolski zvezi), je s stališča pomena stavka

sporočilno nujen in zato tudi upovedovalno obvezen. Izpridevniški prislov načina je kot lastnostni modifikator (kolikostni/kratnostni ali pozitivnega/negativnega vrednotenja) prisojevalnega razmerja stavčnoočlensko neopustljiv oz. skladenjsko obvezno primično prislovno dopolnilo, npr. *Lepo je pisala*. Lastnostni izpridevniški prislovi so samo ob nepolnopomenskih glagolih del glagolske oz. povedkovodoločilne vezljivosti, sicer pa ne spadajo v glagolsko vezljivost – kot besede modifikatorji se uvajajo v pomensko podstavo samo kot del glagolske zveze, vendar so kljub temu v okviru proste enostavčne povedi sporočilno obvezna neudeleženska dopolnila.

S stališča stavčnoočlenskega razmerja povedkov prilastek : prislovno določilo načina se prehod iz lastnosti vršilca – Vd (iz ujemanja) na lastnosti/način dejanja – De (na primik) giblje v okviru prisojevalnega razmerja. In čeprav so izpridevniški prislovi lahko izraženi kot sestavna lastnost tako osebkovih kot neosebkovih skladenjskih vlog, npr. a) usmerjenost na osebek, npr. *Skrčeno je sedela na klopci* ali b) usmerjenost na predmet, npr. *Nekaj nerazumljivo godrnja*, je pogostejša in zato veliko bolj navadna navezanost prislovnih dopolnil na prisojevalno razmerje.

Tako je pri skladenjskem določanju izpridevniškega prislovnega določila načina še posebej poudarjena dvojna vloga osebkovega skladenjskega mesta, in sicer najpogosteje združuje udeleženski vlogi vršilca dejanja in nosilca procesov. In prav vloga osebkov – procesorja izpostavi način poteka dejanja/dogajanja, npr. *On dobro študira : Študij mu dobro gre*. Vendar ločujejo se zgledi kot *Čakal je prestrašen – Prestrašeno je čakal* od zglede *Prišel je prestrašen – Prestrašeno je prišel* (kot pomenski strnitvi iz *Prišel je, Bil je prestrašen*), kjer sta dopolnilnika *prestrašen* in *prestrašeno* ob *čakati* pomenskoscladenjsko/sporočilno obvezna ob *priiti* pa neobvezna. Do prekrivnosti pomenskopodstavnih sestavin povedi z njenimi »zunanjimi«
nepomenskopodstavnimi sestavinami pa lahko pride v primerih, ko zunajdogodkovni poročevalec poroča o dogodku kot *Janez je odločno (prekrivnost) začel/hotel predavati* (nasproti dogodku z dvema udeležencema, npr. *Janez je moral odločno (neprekrivnost) rešiti problem*). Samo z vršilcem/nosilcem dejanja se lahko upovedujejo tudi lastnostni izglagolski prislovi, npr. *sede kuhati, kleče prositi* ipd.

V t. i. brezosebnih stavčnih povedih z neprisojevalnimi glagoli, npr. *Včeraj je močno deževalo*, ko med vršilcem dejanja in dejanjem ne more biti lastnostnega prenosa, tovrstni *močno* ni pomenskopodstavna sestavina navedene povedi, je pa na ravni sporočenega govora/besedila kot naklonska pomenska sestavina nepomenskopodstavnega poročevalca/tvorca zagotovo sestavni del upovedovanega medpomenskopodstavnega/medpropozicijskega govora/besedila.

S pomenskoscladenjskega in tvorno-pretvorbne vidika prislovn(o)zvezn/a dopolnila lahko delimo na **neudeleženska obpovedkova dopolnila** (izpridevniška, izglagolska ali izsamostalniška oz. besedno- ali predložnozvezna) z navezavo na pomenske sestavine povedka oz. povedkovega glagola v okviru lastnosti izražajo način, količino oz. mero, npr. *To zelo uspešno sede upravlja*, in na **izudeleženska obpovedkova dopolnila** (izsamostalniška) z navezavo na pomenskost glagola prek vezljivih udeležencev, tako da implicirajo/vključujejo referenčnega udeleženca ali vsaj en sestavni del referenčnega udeleženca, v okviru načina izražajo predvsem vrsto in primero, npr. *Včasih je tekmovalno smučal, danes pa smuča le ljubiteljsko, To se upravlja daljinsko ali ročno*.

Neke vrste prehod med neudeleženskimi in /iz/udeleženskimi obpovedkovimi dopolnilni so primeri, kjer vsebinski udeleženec pomenskoscladenjsko natančneje lastnostno oz. načinovno opredeljuje povedkov glagol, npr. iz športa *On plava kravl in metuljčka* (nasproti že lastnostno rabljenim *On drsa posamezno / v paru < drsati kot posameznik / drsati s kom v paru*).

2.4 Sklonska predstavitev obveznovezljivih udeleženskih vlog oz. oblikoslovnoscladenjska obravnava gre od sklonov z največjo vezljivostno zmožnostjo k sklonom z najmanjšo vezljivostno zmožnostjo – tj. od sklonov, ki lahko sprejmejo različne udeleženske vloge (večvlogovno skupino sestavljajo imenovalnik, tožilnik in rodilnik) do sklonov, ki sprejemajo vedno isto udeležensko vlogo (enovlogovno skupino sklonov sestavljajo vsi predložni skloni in nepredložni dajalnik).²²

²² Najpogostejši predlogi *za, z/s, o, v, pri, na* so pomenskoscladenjsko vedno glagolski predložni morfemi.

Zato ni nobeno naključje, da se je pri obravnavi sklonskih določil v slovenščini in v njej sorodnih jeziki (tu jo primerjam s hrvaščino, češčino in slovaščino) izoblikovala ustaljena sklonska razvrstitev.²³

Čeprav glagolske pomenske skupine, določene na podlagi glagolske vezljivosti, vključujejo vse udeleženske vloge, so nekatere udeleženske vloge pogostejše in zato prevladujoče.²⁴ Po posamostaljenju glagolov v jedrne izglagolske samostalnice se glede na besedotvorni pomen izglagolskega samostalnika izbirno ohranijo in razvrstijo le določene udeleženske vloge.²⁵ Vrstni red (od leve proti desni) udeleženskih vlog je za slovenščino vedno vršilec, prejemnik, prizadeto (31).²⁶

Rezultat predložnomorfemskih glagolov je sklonsko razmerje TMROD – mestnik (M) je po pogostnosti tako visoko, ker sta predloga *o* in *pri* samomestniška, *z/s* pa samoorodniški, drugi trije predlogi pa so večsklonski.

²³ Sklonska razvrstitev po pogostnosti rabe v slovenščini je TRIMOD. Sicer pa je v slovenski jezikoslovni literaturi stalna razvrstitev ITRDMO, ker so glagoli najprej obravnavani z vidika prisojevalne vezljivosti, kjer imenovalnik (I) skladenjskofunkcijsko označuje vse osebkove vloge, nato pa še z vidika vezavne vezljivosti. V okviru vezavne vezljivosti pa najprej vsi nepredložnosklonski udeleženci oz. nepredložni glagoli (tožilniški, roditeljski, dajalniški), sledijo še predložnomorfemski glagoli z delovalniki in okoliščinami (predvsem mestniški in orodniški) – o tem prim. NSS (82–100), SS (475–497, 349–361), SSB (57–64), J. Dular (1982: 117–122). Zgoraj navajano stalno razvrstitev sklonov s svojimi ugotovitvami uveljavlja R. Jakobson v *Beitrag zur allgemeinen Kasuslehre* (1936), kjer deli sklone na osrednje in obrobne. Razmerja med splošnimi stalnimi pomeni sklonov določa z binarnimi nasprotji pomenskih lastnosti kot so a) usmerjenost, b) obsežnost in c) osrednjost. Tako v okviru osrednjih sklonov, tj. tistih, ki lahko izražajo osrednje vsebine, na prvem mestu navaja imenovalnik (I), na drugem pa tožilnik (T), ki izraža najtesnejšo pomensko-skladenjsko povezavo z glagolom in je v primerjavi z drugimi skloni sistemsko nezaznamovano izrazno sredstvo. Sledi roditeljski (R), ki je zanikani tožilnik, in nato pogosto skladenjsko neobveznovozljivo dajalniško določilo (D).

²⁴ Po posamostaljenju glagolov v jedrne izglagolske samostalnice se glede na besedotvorni pomen izglagolskega samostalnika izbirno ohranijo in razvrstijo le določene udeleženske vloge. V okviru izglagolskih samostalnikov so osnovni besedotvorni pomeni dejanja, lastnosti in stanja (De, L, St), samo primerjalno so predstavljeni še pomeni vršilca, predmeta, rezultata in sredstva dejanja (Vd, Pd, Rd in Sd). Besedotvorni pomen lastnosti (L) se pretvorbno povezuje z vrstnimi pridevniki, besedotvorni pomen stanja (St) pa se pretvorbno povezuje s pridevniki stanja. Izglagolski pridevniki pa imajo predvsem besedotvorni pomen stanja (St), redkeje besedotvorni pomen lastnosti (L).

²⁵ Pri jedrnih izglagolskih samostalnikih z besedotvornimi pomeni predmetov dejanja (Pd), rezultata dejanja (Rd) ali sredstva dejanja (Sd) je obseg udeleženskih vlog, v primerjavi z besedotvornim pomenom dejanja (De), okrnjen. Razvrstitvena hierarhija udeleženskih vlog se torej dosledno ohranja le pri besedotvornem pomenu dejanja (De). Pri vseh drugih besedotvornih pomenih v vlogi besednozveznega jedra ta razvrstitev ne more biti popolna, ker izhodišče razvrstitve ni temeljni pomen dejanja (De), temveč drugi/nejvi pomeni.

²⁶ J. Orešnik (1992: 183–190) navaja še nekaj za slovensko vezljivost pomembnih statističnih podatkov: – pri t. i. enočlenski pomenski vezljivosti je prednostna (in hkrati pogostnostna) razvrstitev vlog: vršilec, prizadeto, prejemnik; – pri t. i. dvočlenski pomenski vezljivosti je prednostna razvrstitev: vršilec – prizadeto, prejemnik – prizadeto, vršilec – prejemnik; – t. i. tročlenska pomenska povezava naj bi bila samo ena: vršilec – prizadeto – prejemnik. Razmerje **udeleženska vloga : sklon** pa v okviru: 1) enočlenske pomenske vezljivosti omogoča povezave: vršilec – imenovalnik, prizadeto – imenovalnik, prejemnik – imenovalnik; 2) dvočlenske pomenske vezljivosti omogoča povezave: a) vršilec – imenovalnik, prizadeto – tožilnik, b) vršilec – imenovalnik, prejemnik – tožilnik, c) vršilec – imenovalnik, prizadeto – predložni sklon, č) vršilec – imenovalnik, prejemnik – dajalnik, d) vršilec – imenovalnik, prejemnik – predložni sklon, e) prejemnik – tožilnik, prizadeto – imenovalnik, f) prejemnik – imenovalnik, prizadeto – predložni sklon, g) prejemnik – dajalnik, prizadeto – imenovalnik, h) prejemnik – imenovalnik, prizadeto – tožilnik; 3) tročlenske pomenske vezljivosti omogoča povezave: a) vršilec – imenovalnik, prejemnik – dajalnik, prizadeto – tožilnik, b) vršilec – imenovalnik, prejemnik – dajalnik, prizadeto – predložni sklon, c) vršilec – imenovalnik, prejemnik – predložni sklon, prizadeto – tožilnik, č) vršilec – imenovalnik, prejemnik – tožilnik, prizadeto – predložni sklon, d) vršilec – imenovalnik, prejemnik – predložni sklon, prizadeto – predložni sklon.

To pa pomeni, da se v okviru stalne izhodiščne pomenskohierarhične razvrstitve (tj. podeljevanje in izražanje udeleženskih vlog gre v smeri vršilec/povzročitelj/izvor dejanja > prejemnik > prizadeto z dejanjem > okoliščine dejanja; najprej t. i. enovlogovni skloni in nato še večvlogovni skloni) ne morejo vedno zvrstiti vse udeleženske vloge, temveč so, glede na izhodiščni jedrni besedotvorni pomen dejanja (De), nekatere udeleženske vloge izpuščene.

Možnost soobstoja samo določenih udeleženskih vlog v okvirih istega sklona temu sklonu daje tudi prevladujočo specifičnopomensko vrednost – tako T označuje predvsem ‘neposredno vključenost v dejanje in prizadetost z dejanjem sploh’, R označuje predvsem ‘izhodiščnost in razmernost dejanja’, D označuje predvsem ‘ciljnost dejanja’, M označuje predvsem ‘prostorsko razmeščenost dejanja’, O pa ‘način poteka dejanja in spremstvenost sploh’.

Zadostnost oz. pravilnost obsega glagolskih pomenskih skupin z vidika vezljivosti potrjuje tudi tožilniško določilo (T), ki pri glagolih stanja, poteka in dejanja skladenjsko označuje vse osnovne udeleženske vloge. Pri pretvorbah pa je namesto nepredložnega tožilnika rodilnik (R).

(Pri čemer je upoštevana ugotovitev Ch. J. Fillmorja (1968: 24–25), da se v vezljivostnem polju določenega pomena nobena udeleženska vloga ne more podvojiti. Če pa udeleženec združuje dve udeleženski vlogi, je vedno ena izmed njiju prevladujoča.) Vezljivost oz. vezavnost predložnih sklonov (poimenovanje predložni sklon je dopustno samo s strukturoskladenjskega vidika) natančneje določajo predložni glagolski morfemi:

- $T_{/v}$ = rezultat dejanja (R_d) – neživo (v – ob SE)
- $T_{(na/za/ob/v)}$ = razmerni predmet dejanja/stanja/procesa (R_{a_d/s/p}) – živo/neživo (po – SE)
- $T_{/v/na/ob/za}$ = prizadeti predmet dejanja/procesa (Pr_{d/p}) – živo/neživo
- $T_{/za/v/zoper/na/ob/po/nad}$ = cilj dejanja/procesa (C_{d/p}) – neživo
- $T_{/na/za/v}$ = vsebina dejanja/stanja/procesa (V_{s_d/s/p}) – neživo (na/za/v ob SE)
- T = pojav (Po) – neživo
- $T_{na/v/nad/skozi/čez/med/pod/za/ob}$ = ciljno mesto/ciljni čas dejanja/procesa (CM/Č_{d/p}) – neživo
- $T_{skozi/čez}$ = mesto/čas dejanja/stanja/procesa (M/Č_{d/s/p}) – neživo
- $T_{na/v/za/med/skozi/čez}$ = način dejanja/procesa, smer (N_{d/p}) – neživo

T kot sistemsko nezaznamovan sklon izraža vse desne udeleženske vloge.

- R_{od} = prizadeti predmet dejanja (Pr_d) – neživo/živo
- R_{iz/zaradi} = vzrok dejanja (V_{z_d}) – (tudi: M_v/D_{proti})
- R = vsebina dejanja (V_{s_d}) – neživo (ob SE)
- R = cilj dejanja (C_d) – izglagolski samostalnik (ob SE)
- R_{iz/od/do/glede} = razmerni predmet dejanja (R_{a_d}) – neživo (ob SE)
- R_{iz/od/do/z/s/blizu/mimo/okrog/okoli/blizu} = mesto/čas dejanja/procesa (M/Č_{d/p}), izhodiščno/ciljno mesto / izhodiščni/ciljni čas dejanja/procesa (IM/IC_{d/p}, CM/CC_{d/p})
- R_{iz/z/s/blizu} = mesto stanja/procesa (M_{s/p}) – neživo
- R_{iz/od/z/s} = izhodišče/izvor dejanja (I_{z_d})
- R_{do} = cilj dejanja (C_d)
- R_{iz} = vsebina stanja/procesa (V_{s_{s/p}})
- R_{blizu/mimo/okrog/okoli} = potek dejanja/procesa (P_{o_{d/p}})
- R_{brez/do/od} = način dejanja/procesa (N_{d/p})

NI izražen rezultat.

- D = prejemnik dejanja/procesa (Pre_{d/p}) – živo
- D = prizadeti z dejanjem/procesom (Pr_d) – živo
- D_{/k} = razmerni predmet dejanja/stanja/procesa (R_{a_d/s/p}) – živo/neživo (k ob SE)

- $D_{/k/proti}$ = cilj dejanja/procesa ($C_{d/p}$) – živo/neživo
 – $D_{k/proti}$ = ciljno mesto dejanja/procesa ($CM_{d/p}$) – neživo

NI izražen rezultat, vsebina, izhodišče.

- $M_{po/na/pri}$ = prizadeti predmet dejanja (Pr_d) – živo/neživo
 – $M_{o/v}$ = razmerni predmet dejanja (Ra_d) – živo/neživo
 – M_o = vsebina dejanja (Vsd) – neživo (ob SE – v)
 – $M_{na/v/pri/ob/po}$ = mesto/čas dejanja/stanja/procesa ($M/\check{C}_{d/s/p}$) – neživo
 – M_{po} = ciljno mesto/ciljni čas dejanja/procesa ($CM/CC_{d/p}$) – neživo
 – $M_{po/v/na/ob}$ = način dejanja/procesa /smer/ ($N_{d/p}$) – neživo

NI izražen rezultat, izhodišče.

- $O_{z/s/nad}$ = prizadeti predmet dejanja (Pr_d) – neživo
 – $O_{z/s/pred}$ = razmerni predmet dejanja/stanja/procesa ($Ra_{d/s/p}$) – živo/neživo (ob SE)
 – $O_{z/s/med/nad}$ = vsebina dejanja (Vs_d) – neživo
 – $O_{z/s/za/nad}$ = razmerje do vsebine dejanja (Rad_{vsd}) – izglagolski samostalniki
 – $O_{z/s/pred/med/nad/pod/za}$ = cilj dejanja/procesa ($C_{d/p}$) – neživo
 – $O_{z/s}$ = sredstvo dejanja (S_d) – neživo
 – $O_{z/s/pod/nad/pred/med/za}$ = način dejanja/procesa ($N_{d/p}$) – neživo
 – $O_{pred/nad/pod/za/med}$ = mesto/čas dejanja/stanja/procesa ($M/\check{C}_{d/s/p}$) – neživo

NI izražen rezultat, izhodišče.

Nedoločnik = vsebina dejanja (Vs_d)
 Namenilnik = cilj dejanja (C_d)

Pregled po vezljivostnih skupinah glagolov. Pri pretvorbah je R tudi kot izhodiščno/ciljno mesto/čas. Pogostejše neobveznovezljive udeleženske vloge so v okroglih oklepajih:

a) Glagoli stanja in procesa: BITI – mesto/čas/način stanja/procesa; IMETI – razmerni/vsebinski T/R, (razmerni D).

b) Glagoli tvornih procesov/dejanj:

b₁) ‘Omogočanje nastajanje dejanja; dejavna/tvorna udeležba’: ‘ciljnost’ brez poudarjanja ‘premikanja’ – prizadeti/rezultatni T, ciljni T/R dejanja, (ciljni/prejemni D).

b₂) ‘Ravnanje/upravljanje/ustvarjanje’: **b_{2.1})** ‘ravnanje/upravljanje s premikanjem’ – prizadeti T, izhodiščno/ciljno mesto//izhodišni/ciljni čas R/T, ciljni D, (razmerni D); **b_{2.2})** ‘ravnanje/upravljanje s sonahajanjem/sopojavljanjem’ – razmerni T/R, razmerni O in razmerni D, mesto/čas R/M/O, (način T/R/M/O); **b_{2.3})** ‘ravnanje/upravljanje s spremembo pripadnosti’ – ‘pripadnost’ označuje ČLOVEŠKOST⁺ za oba udeleženca dogajanja: prejemnik/prizadeti D, razmerni/prizadeti T; **b_{2.4})** ‘ravnanje/upravljanje s spremembo lastnosti’ – prizadeti/rezultatni/ciljni T, (razmerni D).

b₃) ‘Splošni pomen spremembe’ – v nasprotju s ‘spremembami v okviru ravnanja/upravljanja’ splošni pomen spremembe vključuje poleg pomenske sestavine ‘lastnosti’ tudi ‘samopremikanje’ in ‘ciljnost’ vršilca (Vd/dog/p): prizadeti/rezultatni/ciljni T, izvor/vzrok//ciljni R/T, (razmerni D).

b₄) ‘Govorjenje, razumevanje in mišljenje’ – vsebinski T/R/M/O, pojavnostni T, razmerni T, razmerni D in razmerni do vsebine O.

b₅) ‘Premikanje’ – izhodiščni/ciljni R/T/D in pot R/M/O.

3 TIPOLOGIJA OBVEZNE VEZLJIVOSTI

Tipologija obvezne vezljivosti je podlaga za tipologijo slovenskih stavčnih vzorcev. Z vidika pomenskega stavčnega vzorca pa ima pomensko intencno polje glagola določeno število praznih pomenskih mest (za določeno število udeležencev), ki so označena z določenimi stavčnopomenskimi funkcijami oz. z udeleženskimi vlogami.

Z vidika slovničnega stavčnega vzorca oz. skladnje prostega stavka lahko rečemo,²⁷ da so udeleženci, ki jim povedkovi glagoli odpirajo skladišna vezljivostna mesta, številčno omejena vezljivostna določila (nasproti skladišnsko nevezanim udeležencem, ki so številčno neomejena nevezljivostna dopolnila).²⁸

Z ugotovitvijo relevantnih pomenskoskladišnskih sestavin, ki so skupne večini pomenom določenega glagola, dobimo prevladujoči splošni skladišnski pomen, ki je za obravnavan glagol tudi najobičajnejši in najpogostejše pomensko- in strukturoskladišnsko uporabljan. Na podlagi prevladujočih oz. vodilnih skladišnskih pomenov določenega glagola se izoblikuje obvezna pomenskoskladišnska vezljivost.

Število stavčnih vzorcev (V) in podvzorcev (PV) razkriva tudi najpogostejšo in hkrati najbolj navadno pomenskoskladišnsko uporabo glagolov tudi z vidika tvorbe stavčnih povedi: a) enodelni stavki: prvotno brezosebni nevezljivi Glag (1V), npr. *Sneži, Zmrzuje, Temni se*, in drugotno brezosebni eno-/dvovezljivi Glag (8V, 1PV), npr. *Prasketa v kaminu, Nagiba se k nevihti, Boli ga v hrbtu, Govori se / Govorijo vse mogoče*; b) dvodelni stavki: enovezljivi Glag (2V, 1PV), npr. *Spi, (Dež) lije, Smrad se širi*, dvovezljivi Glag (10V, 9PV), npr. *Vozim avto, Mati ziba otroka, Stanuje v bloku, Dobrika se (ljudem)*, trovezljivi Glag (27V, 7PV), npr. *Nameril je puščico v tarčo, Počesala je lase (v rep)*, *Izpustili so ga iz kletke, Silil ga je k pretepu, Zdravil se je (v toplicah)*, štirivezljivi Glag (4V), npr. *Učitelj je spraševal učence podrobnosti o knjigi*, petvezljivi Glag (1V, 1PV), npr. *Zdravnik je bolniku vbrizgnil zdravilo v žilo (z injekcijo)*.

4 ZGRADBA SLOVARSKEGA SESTAVKA

Slovarski sestavek obsega:

- glagolsko geslo (oznaka vezljivostne skupine, ki ji glagol pripada + vidski označevalnik + stilni/zvrstni označevalnik);
- zaporedje pomenov določa živa aktualna raba in z njo povezana pogostnost (pomenske različice znotraj istega pomena so označene s črkami). Pomenska razlaga je ubesedeni (pomenski) stavčni vzorec (z glagolskimi nadpomenkami, sopomenkami). Pomenske razlage so praviloma

²⁷ Osnovne ugotovitve oz. definicije z upoštevanjem razmerja **stavek : poved** so: Prosti stavek je skupina besed, ki se zbira okrog ene določne glagolske oblike (ki pa je, kadar se razume iz sobesedila, lahko tudi izpuščena). (SKJ I 1965: 67; definicija ponovljena še v NSS: 145). Prosti stavek je sestavljen iz štirih temeljnih enot – tj. iz štirih glavnih stavčnih členov (osebka, povedka, predmeta in prislovnega določila), in ker ima osebek in povedek, je prosti stavek vedno dvodelen (NSS: 148).

Tipi dvodelnih stavkov se tvorijo na podlagi glagolske vezljivosti (NSS: 23), to potrjujejo tudi glagolski enodelni stavki (z glagoli, ki ne odpirajo udeleženskih mest oz. ne dodeljujejo udeleženskih vlog).

Povedi so narejene iz poimenovalnih enot (besed in besednih zvez) in iz stavkov na podlagi skladišnskih vzorcev. Skladišnski vzorec najmanjše možne oblike povedi ima obliko stavka – stavčnega skladišnskega vzorca. V glavnem stavčnem vzorcu so besede zbrane okrog osebne glagolske oblike (SS: 418–419).

²⁸ Mednje, kot posebnost, uvršča vezljivostna teorija tudi t. i. implicitne pomenske elemente, ki so že sestavina glagolskega pomena, in potemtakem ne spadajo v glagolsko pomenskoskladišnsko vezljivost. Lahko pa stavčno poved sporočilno neobvezno razširjajo, npr. *Mati češe hčer*, kjer sta v pomen *česati* vključena še pomena 'glavnik' in 'lase', v zgledu *Mati češe psa* pa sta v pomen *česati* vključena pomena 'krtača' in 'dlaka'.

glagolske besednozvezne, tj. glagoli so v nedoločniški obliki z ustreznimi zaimenskimi nadpomenkami (samostalniškimi, pridevniškimi in prislovnimi). Zaimenske vprašalnice so prednostno razvrščene glede na pomen – pri prednostno vezljivih samostalniških določilih so ustrezno prednostno navajane samostalniške zaimenske vprašalnice, pri prednostno vezljivih prislovnih določilih so prednostno navajane prislovne zaimenske vprašalnice. Z vezljivostnega vidika so načeloma prednostna predložnosklonska določila; posebnost so primumvezljiva prislovna določila; posebnost so izbirno navajane zaimenske vprašalnice, npr. pri *uniciti*, označene z *;

- strukturni stavčni obrazec [vezljivostni obrazec oz. pomenskoskladenjska vezljivostna formula], pri podpomenih (/) se isti obrazec ne ponovi; tudi sicer se isti vezljivostni obrazec nikjer ne ponavlja;
- ponazarjalno gradivo – osebkovo-predmetno-prislovnodoločilna vezljivostna problematika zahteva izpisovanje stavčnih povedi. Možni prilastki ob odnosnicah z vezljivostnega vidika niso relevantni, zato jih vezljivostni obrazci ne upoštevajo. Neobveznovozljiva določila so v ponazarjalnem gradivu označena z okroglimi oklepaji. Zgledi z zanikanim rodilnikom so obravnavani samo kot različica (označena s poševnico /) osnovne/prvotne tožilniške rabe. Izjemoma, samo v primerih odločilne pomenskorazločevalne jasnosti med pomeni, so v poševnih oklepajih navajana (nevezljiva samo skladenjskoobvezna) modifikacijska dopolnila. Udeleženci, ki niso pomensko- in strukturnoskladenjsko relevantni za sporočilnost, v zgledih niso z ničemer označeni;
- pogostejši drugotni izpeljani (pretvorbeni) stavčni obrazci;
- enakovezljivostnice za podpičjem na koncu posameznega glagolskega pomena ali enopomenskega glagolskega sestavka, abecedno navajane z napovedno okrajšavo *prim(er)aj*. Pri primitivih so za enakovezljivostnice navadno naštet t. i. temeljni glagoli, pri temeljnih glagolih pa t. i. specializirani glagoli;
- na koncu slovarskih sestavkov so po abecednem redu terminoloških označevalnikov dodane še terminološke vezljivosti. Pri njih v pomenskih razlagah navadno ni sistemsko izkazane vezljivosti, ker je razlaga povzeta z določenega strokovnega področja.

Vezljivost vsakega glagola (od njegovih najpogosteje uporabljenih pomenov redko uporabljenim) je predstavljena a) s celotnim geselskim sestavkom, ki s pomensko hierahičnim pomenjem označuje popolno pomenskoskladenjsko vezljivost, in b) s pomenskoskladenjsko formulo za vsak posamezni glagolski pomen, ki hkrati označuje delno pomensko-skladenjsko vezljivost glagolovega pomenja. Z besednovrstno oznako in z oznako sklon je v okviru t. i. pomenskoskladenjske formule predstavljena še strukturnoskladenjska vezljivost. Tako pomenskoskladenjska formula obsega oblikoslovnoskladenjsko predstavitev in vse pomenskoobvezne udeleženske vloge v oglatem oklepaju, ki so strukturnoskladenjsko obvezne ali neobvezne (neobvezne so označene z okroglim oklepajem).

4.1 Slovarsko geslo

Glagolska gesla so urejena abecedno, zato so na koncu posameznih glagolskih pomenov ali na koncu geselskih sestavkov kot vodilke s krajšavo *prim(er)aj* za podpičjem navedene enakovezljivostnice. Kot posebna gesla so navedeni prostomorfemski glagolski leksemi, z leksikaliziranimi neudeleženskimi zaimenskimi in predložnimi prostimi morfemi kot pomensko-izraznimi sestavinami leksema, in najtipičnejši glagolski frazemi, npr. tipa *postaviti se komu/čemu na pot / po robu*. Če je pri določenih glagolih s *se* prvoosebna sedanjiška oblika nenavadna, se namesto nje navaja tretjeosebno edninsko obliko, npr. pri *snovati se*. (O zapovrstnosti prostomorfemskih glagolskih leksemov poleg izhodiščne abecedne razvrstitve odloča tudi pogostnost rabe v razpoložljivih elektronskih besedilnih korpusih.)

- T. i. dvojno geslo je možno samo pri čistih vidkoparnih glagolih tipa *postaviti – postavljati*,

medtem ko pri tipih *udariti – udarjati, kupiti – kupovati, umreti – umirati* gre za t. i. vidska nasprotja z delno pomenskoskladenjsko prekrivnostjo, ki se slovarsko prikaže z obojesmernimi kazalkami, tako da so isti/skupni pomeni obdelani samo pod izhodiščnim/osnovnim geslom s popolnim slovarskim prikazom, dodani pomeni pa pod tistim glagolom vidskega nasprotja oz. v komplementarnem kazalčnem geslu, ki jih s svojo pomenskosestavinskostjo (in dodatno tvornostjo) prinaša; dodani pomeni v kazalčnem geslu imajo isto zaporedno številko, ki jim pripada v hierarhiji pomenja celotnega gesla. Najobsežnejša skupina z delno pomenskoskladenjsko prekrivnostjo in z obojesmernimi kazalkami oz. kazalčnimi gesli, uvajanimi z napovedno okrajšavo $g^{(e)}$, so sestavljenke tipa *pisati – napisati, brati – prebrati*; različnomorfemsko izraženi glagoli v vidskih nasprotjih z delno pomenskoskladenjsko prekrivnostjo so tudi npr. *narediti – delati – delovati*. V posebno skupino s pomenskoskladenjsko delno prekrivnostjo in z vzajemnimi kazalkami spadajo tudi glagoli eno- ali večsmernega delovanja ali gibanja tipa *nesti – nositi, iti – hoditi* ipd. Pri glagolskih geslih z vidskimi pari ali nasprotji velja pravilo rabe – popolno izpisan slovarski sestavek ima tisti člen vidskega para/nasprotja, ki ima večjo in aktualnejšo (zato tudi pogostejšo) rabo, prim. npr. *nuditi* nasproti *ponuditi*.

- Enakozvočna gesla se dodatno označujejo z rimskimi številkami, npr. *brati I, brati II* itd.
- Številka ob glagolu oz. ob vsakem glagolskem pomenu, npr. *delati*_{1(2/3)} (nasproti *delati*₀), pove, ali je določeni glagolov skladenjski pomen nič-/ne-₀, eno-₁, dvo-₂, tro-₃ ali večvezljiv. Prva številka ob glagolu pove število obveznovezljivih določil (poševnica / označuje možno vezljivostno različico), številka v oklepaju pa označuje celotno število možnih (obvezno- in neobvezno-) vezljivih določil in hkrati, da ima glagol tudi določeno število neobveznovezljivih določil, npr. *pripovedovati*_{2/3}, *praviti*_{2/3}, *bajati*_{2/3(3)}; če obstaja možnost tudi izbirno vezljivega glagolskega pomena, to izbirno vezljivost označimo npr. *potegniti*_{0/1}.
- Pri večpomenskih leksemih kot slovarskih enotah so posamezni pomeni predstavljeni ločeno (vsak s svojo pomenskoskladenjsko vezljivostjo).
- Kot gesla nastopajo večbesedni glagoli oz. prostomorfemski glagoli tipa *oddaljiti se/si, premisliti se/si, upati si/se, lotevati se, pojaviti se, prizadevati si* ipd. in *biti ob, delati na, prehajati k, oddaljiti se od*; (ekspr.) *sončiti se v; gledati na (otroke), vpiti na (otroka)/nad (otrokom); živeti v (strahu)* ipd. Pri večbesednih oz. prostomorfemskih glagolih oz. glagolskih zvezah gre za pomensko osamosvojitve glagola oz. glagolske zveze, pri čemer sta predložni ali izzaimenski prosti morfem pomenski sestavini glagola, tako da v teh primerih govorimo o neudeleženskem *SE/SI*.

4.1.1 Pri opredeljevanju stilne in zvrstne vrednosti glagolov izhajam iz glagola *označevati* – smiselni v slovenski strokovni literaturi že potrjeni izpeljavi sta označevalnik in označevalniško pojasnilo.²⁹

4.2 Predstavitev slovarskega sestavka

Zgled za glagol *živeti*, ki označuje /ne/tvorne (življenjske) procese (tvorni so samo v povezavi s *človeško*⁺).

živéti³⁰ -ím E_{T/NT} nedov., žível

1. *živéti*, *kdo/kaj biti, obstajati* /kot kdo/kaj/brez/zaradi/iz česa / kljub komu/čemu / za koga/kaj / v/pri/ob/na kom/čem / s/med/pod kom/čim / kako/koliko/zakaj/, **Sam**₁ - /_{kot} Sam₁/pSam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} /: Sam₁[xNp/d/dog/s ž'] +

²⁹ Pri nas je v novejšem času o tem pisal P. Weiss v članku *Označevanje v slovenskih narečnih slovarjih. Jezikoslovni zapiski 6*. Ljubljana: Založba ZRC. 27–44.

³⁰ Glagol *živeti* spada med elementarne glagole – to so glagoli osnovnih življenjskih procesov in dejavnosti in so podskupina temeljnih glagolov. Značilnost elementarnih glagolov je, da združujejo oz. kombinirajo pome-
ne iz vseh treh glagolskih primitivov – *biti, imeti, delati*, zato so vezljivostno najuniverzalnejši. Nekateri njihovi pomeni so prehodni, drugi pa neprehodni, vsi skupaj zaobjamejo vse udeleženske vloge.

- Glag|E⁺ /+_{kot} Sam₁ / p ∩ Sam₂₋₆ /Prisl_{n/kol/vz} |wN/Kol/Vz_{p/d/dog/s} /: Vse, kar živi, /nujno/ potrebuje hrano; prim. *biti, obstajati, rasti, razmnoževati se*
2. *živeti*₁₍₂₎ kdo/kaj biti, bivati, eksistirati, obstajati (na/v/pri kom/čem / med/nad/pod/pred/za/z/s kom/čim / kje/kdaj) /kot kdo/kaj/brez/zaradi/iz česa / kljub komu/čemu / za koga/kaj / v/pri/ob/na kom/čem / s/med/pod kom/čem / kako/koliko/zakaj/, Sam₁ – (pSam_{5/6}/Prisl_{k/ε}) – /_{kot} Sam₁/pSam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} /: Sam₁|xN_{p/d/dog/s} Ž⁺ + Glag|M_{so}p/d/dog/s| (+ p ∩ Sam_{5/6}/Prisl_{k/ε}|yM/C/Ra_{p/d/dog/s} Ž⁺) /+_{kot} Sam₁ / p ∩ Sam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} |wN/Kol/Vz_{p/d/dog/s} /: Živi (v preteklosti), Živijo /skupaj v obliki lišajev/ (na legah nad dva tisoč metrov); prim. *biti, bivati, eksistirati, obstajati*
3. *živeti*₁ kdo/kaj delovati, biti v delovnem stanju /brez/od česa / na kaj / v/na/pri/ob čem / s/pod/nad/med čim / kako/, Sam₁ – /pSam_{2/4-6}/Prisl_n /: Sam₁|xV/N_{p/d/dog/s} Ž⁺ + Glag|M_{so}p/d/dog/s| (+ p ∩ Sam_{2/4-6}/Prisl_n|wN_{p/d/dog/s} /: Živi /na škodo/žalost sorodnikov/, Živita /na koruzi/, Politično/kulturno/vsestransko/ živi, Ta kraj živi // kdo/kaj shajati /brez/od česa / na kaj / v/na/pri/ob čem / s/pod/nad/med čim / kako/, Sam₁ – /pSam_{2/4-6}/Prisl_n /: /Komaj še/ živi /brez hrane/, Živi /od miloščine/, Živi /na up/, Živi /ob krompirju/, Živi /z boleznijo/ // kdo/kaj shajati /od-do česa / od kdaj do kdaj 'glede na časovno trajanje od rojstva do smrti' / koliko časa/, Sam₁ – /pSam₂/Prisl_{kol} /: Sam₁|xN_{p/d/dog/s} Ž⁺ + Glag|M_{so}p/d/dog/s| (+ p ∩ Sam₂/Prisl_{kol} |wKol_{p/d/dog/s} /: Živijo /kratko, od marca do oktobra/, Živijo /povprečno sedemdeset let/, prim. *preživljati (se)*
4. *živeti*₂ kdo/kaj biti, rasti v/na/pri/ob čem / pod/nad/med čim / kje 'v svojem življenjskem okolju' /kot kdo/kaj/brez/zaradi/iz česa / kljub komu/čemu / za koga/kaj / v/pri/ob/na kom/čem / s/med/pod kom/čem / kako/koliko/zakaj/, Sam₁ – pSam_{5/6}/Prisl_k – /_{kot} Sam₁/pSam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} /: Sam₁|xN_{d/dog/p/s} Ž⁺ + Glag|M_{so}d/dog/p/s|Mo + p ∩ Sam_{5/6}/Prisl_k|yRa/M_{d/dog/p/s} Ž⁺) /+_{kot} Sam₁ / p ∩ Sam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} |wN/Kol/Vz_{p/d/dog/s} /: Raki živijo v potokih, V tem skalovju ne more živeti nobena rastlina // kdo/kaj bivati, eksistirati, obstajati, prebivati/stanovati v/na čem / pri/ob kom/čem / s/pod/nad/med kom/čim/kje /kot kdo/kaj/brez/zaradi/iz česa / kljub komu/čemu / za koga/kaj / v/pri/ob/na kom/čem / s/med/pod kom/čem / kako/koliko/zakaj/, Sam₁ – pSam_{5/6}/Prisl_k – /_{kot} Sam₁/pSam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} /: Živi na deželi/v mestu, Živi pri teti, Živi pod tujo streho; prim. *bivati, prebivati*
5. *živeti*₂ kdo shajati, preživljati se s čim /kot kdo/kaj/brez/zaradi/iz česa / kljub komu/čemu / za koga/kaj / v/pri/ob/na kom/čem / s/med/pod kom/čem / kako/koliko/zakaj/, Sam₁ – pSam₆ – /_{kot} Sam₁/pSam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} /: Sam₁|xV/N_{d/dog/p/s} č⁺ + Glag|M_{so}d/dog/p/s|Mo + p ∩ Sam₆|yRa_{d/dog/p/s} Ž⁻ abstr⁺) /+_{kot} Sam₁ / p ∩ Sam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} |wN/Kol/Vz_{p/d/dog/s} /: Živi /samo/ z invalidnino, Živi z moževo pokojnino, Živi /na tuje stroške/na škodo drugega // kdo shajati, preživljati se od česa /kot kdo/kaj/brez/zaradi/iz česa / kljub komu/čemu / za koga/kaj / v/pri/ob/na kom/čem / s/med/pod kom/čem / kako/koliko/zakaj/, Sam₁ – pSam₂ – /_{kot} Sam₁/pSam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} /: Sam₁|xV/N_{d/dog/p/s} č⁺ + Glag|M_{so}d/dog/p/s|Mo + p ∩ Sam₂|yRa_{d/dog/p/s} Ž⁻ abstr⁺) /+_{kot} Sam₁ / p ∩ Sam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} |wN/Kol/Vz_{p/d/dog/s} /: Živi od izdelovanja suhe robe, Živi /kot pravi svobodnjak/ od kmetijstva/od umetnosti; prim. *shajati, preživljati se, vzdrževati se*
6. *živeti*₂₍₃₎ pog. knj. kdo preživljati, vzdrževati koga (s čim) /kot kdo/kaj/brez/zaradi/iz česa / kljub komu/čemu / za koga/kaj / v/pri/ob/na kom/čem / s/med/pod kom/čem / kako/koliko/zakaj/, Sam₁ – Sam₄ – (pSam₆) – /_{kot} Sam₁/pSam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} /: Sam₁|xVd č⁺ + Glag|M_{so}d| + Sam₄|yPr_d č⁺ (+ p ∩ Sam₆|yRa_d abstr.) /+_{kot} Sam₁ / p ∩ Sam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} |wN/Kol/Vz_d /: /Kot navadni delavec/ živi ženo in otroke (z eno nizko plačo), (S kmetijo) /solidno in brez tarnanja/ živi celo svojo družino; prim. *preživljati, vzdrževati*
7. *živeti*₁₍₂₎ čustv. kaj vplivati (v čem / kje), /kako dolgo/koliko časa/, Sam₁ – (pSam₅/Prisl_k) – /Prisl_{kol/n} /: Sam₁|xN_{d/dog/p/s} Ž⁺ + Glag|M_{so}d/dog/p/s| + (pSam₅/Prisl_k|zRa/M_{d/dog/p/s} Ž⁻) /+ Prisl_{kol/n} |Kol/N_{d/dog/p/s} /: (V svojih delih) /večno/ živijo, Umetnine /dolgo/ živijo // kaj uveljavljati se (v kom/čem / kje), Sam₁ – (pSam₅/Prisl_k) – /Prisl_{kol/n} /: Glasba /še kako/ živi (zunaj dvoran), Njegovo ime ne živi /več/ (v nas, tukaj); prim. *bivati, vplivati*
8. *živeti*₁₍₂₎ čustv. kdo/kaj pojavljati se (v/na/pri čem / kje/kdaj) /kot kdo/kaj/brez/zaradi/iz česa / kljub komu/čemu / za/na koga/kaj / v/pri/ob/na kom/čem / s/med/pod kom/čem / kako/koliko/zakaj/, Sam₁ – (pSam₅/Prisl_{k/ε}) – /_{kot} Sam₁/pSam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} /: Sam₁|xN_{d/dog/p/s} Ž⁺ + Glag|M_{so}d/dog/p/s| (+ v ∩ Sam₅/Prisl_{k/ε} |zM/Č/

Ra_{d/dog/p/s}ž^{+|} /+_{kot} Sam₁ / p ∩ Sam₂₋₆ / Prisl_{n/kol/vz} |wN/Kol/Vz_{p/d/dog/s} |: Dogodek /zaradi bogatega družabnega življenja/ še naprej živi (v ljudskem izročilu), Rokovnjači /ne veliko žalost mnogih/ živijo samo (v pripovedkah); prim. *bívati, pojavljati se*

9. *živéti*₂ neobč. *kdo uresničevati kaj* /kot kdo/kaj/brez/zaradi/iz česa / kljub komu/čemu / za koga/kaj / v/pri/ob/na kom/čem / s/med/pod kom/čim / kako/koliko/zakaj/, **Sam₁ – Sam₄ – /_{kot} Sam₁/pSam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} /: Sam₁|xV/N_{d/dog/p/s}č⁺ + Glag_{M_{so}d/dog/p/s} + Sam₄|yVs_{d/dog/p/s} abstr. /+_{kot} Sam₁ / p ∩ Sam₂₋₆ / Prisl_{n/kol/vz} |wN/Kol/Vz_{p/d/dog/s} |: /Kot pravi raziskovalec in mislec/ živi svet/filozofijo/preteklost; prim. *uresničevati, proučevati***

živéti z/s -ím z/s E_T nedov., žível z/s

1. *živéti z/s*₂ čustv. *kdo bivati, delovati s čim* /kot kdo/kaj/brez/zaradi/iz česa / kljub komu/čemu / za/na koga/kaj / v/pri/ob/na kom/čem / s/med/pod kom/čim / kako/koliko/zakaj/, **Sam₁ – pSam₆ – /_{kot} Sam₁/pSam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} /: Sam₁|xV/N_{d/dog/p/s}ž⁺ + Glag_{M_{so}d/dog/p/s}Mo + p ∩ Sam₆|yRa_{d/dog/p/s}ž⁺ /+_{kot} Sam₁ / p ∩ Sam₂₋₆ / Prisl_{n/kol/vz} |wN/Kol/Vz_{p/d/dog/s} |: /Z velikim veseljem veselo/ živi z zemljo in s svojimi najljubšimi knjigami; prim. *ukvárjati se z/s***

2. *živéti z/s*₂ čustv. *kdo soobstajati s kom* /kot kdo/kaj/brez/zaradi/iz česa / kljub komu/čemu / za/na koga/kaj / v/pri/ob/na kom/čem / s/med/pod kom/čim / kako/koliko/zakaj/, **Sam₁ – pSam₆ – /_{kot} Sam₁/pSam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} /: Sam₁|xV/N_{d/dog/p/s}ž⁺ + Glag_{M_{so}d/dog/p/s}Mo + p ∩ Sam₆|yRa_{d/dog/p/s}ž⁺ /+_{kot} Sam₁ / p ∩ Sam₂₋₆ / Prisl_{n/kol/vz} |wN/Kol/Vz_{p/d/dog/s} |: /Samo zaradi materialnih koristi/ živi skupaj z njo; prim. *sòbívati, sòbstájati***

živéti za -ím za E_T nedov., žível za

1. *kdo delovati za koga/kaj* /kot kdo/kaj/brez/zaradi/iz česa / kljub komu/čemu / za/na koga/kaj / v/pri/ob/na kom/čem / s/med/pod kom/čim / kako/koliko/zakaj/, **Sam₁ – pSam₄ – /_{kot} Sam₁/pSam₂₋₆/Prisl_{n/kol/vz} /: Sam₁|xV/N_{d/dog/p/s}ž⁺ + Glag_{M_{so}d/dog/p/s}Mo + p ∩ Sam₄|yRa_{d/dog/p/s}ž^{+|} /+_{kot} Sam₁ / p ∩ Sam₂₋₆ / Prisl_{n/kol/vz} |wN/Kol/Vz_{p/d/dog/s} |: /Z vsem srcem/ živi za glasbo/za otroke/za svoj poklic; prim. *razdájati se za***

Zgledi za nadpomenske sestavljenke:

dođélati -am T_{De/Dg} dov.

1. *dođélati*₁₍₂₎ v posplošenem pomenu *kdo/kaj končati delo (sredi/blizu/iz koga /česa / proti komu/čemu / za koga/kaj / pri/na/v/po/ob čem, s kom/čim)* /kot kdo/kaj / sredi/blizu/iz koga /česa / proti komu/čemu / za koga/kaj / pri/na/v/po/ob čem / s kom/čim / kako/, **Sam₁ – (pSam₂₋₆/Prisl_{k/č}) – /_{kot} Sam₁/pSam₂₋₆/Prisl_n = modifikator/:** Sam₁|xPv/V/Ndž^{+|} + Glag_{Fk}|De| (+ p ∩ Sam₂₋₆ / Prisl_{k/č} |yM/Č/S/Vs_dž^{+|} abstr.^{+|}) /+_{kot} Sam₁ / p ∩ Sam₂₋₆ / Prisl_n |wNd|/: (Pri njih) je dodelal, /Za danes/ je dodelal, Ko bodo dodelali, bodo dobili plačo, (Včeraj) je dodelal; prim. , *dotrpeti, dobranati, dokositi, končati, zaključiti*

2. *dođélati*₂ *kdo/kaj izdelati kaj do konca* /pri/na/v/po/ob čem / s kom/čim / kako/, **Sam₁ – Sam₄ – /pSam_{5/6} / Prisl_n /: Sam₁|xV/Ndž^{+|} + Glag_{Fk}|De| + Sam₄|yPr/Vs_d abstr.^{+|}ž^{+|} /+ p ∩ Sam_{5/6} / Prisl_n |yNd|/: Krojač je dodelal obleko, Sliko je že dodelal; prim. *izdélati***

3. *dođélati*₂ *kdo/kaj dokončati kaj za lepši videz, boljše kakovost* /pri/na/v/po/ob čem /s kom/čim / kako/, **Sam₁ – Sam₄ – /pSam_{5/6} / Prisl_n /: Sam₁|xVdč⁺ + Glag_{Fk}|De(L) + Sam₄|Pr_dž⁺ /+ p ∩ Sam_{5/6} / Prisl_n |wNd|/: Tkanine je treba /po tkanju/ še dodelati; prim. *olépšati, oplemenítiti, zdokončati***

Pri *delati* je prevladujoča oz. splošnopomenska sestavina 'časovnost', pri *dati* pa 'prostorskost', tako predponsko obrazilo *do-* pri *dodelati* pomeni 'dokončno dopolnitev dejanja' pri *dođati* pa 'primaknitev zraven':

dođáti -dám R(P)/G dov., 2.mn. dođáste in dođáte

1. *dođáti*₃₍₄₎ *kdo dodatno dati (komu/čemu) kaj h komu/ k čemu / v/na/nad/pod/pred/med kaj / kam* /kot kdo/kaj / sredi/blizu/iz koga /česa / proti komu/čemu / za koga/kaj / pri/na/v/po/ob čem / s kom/čim / kako/, **Sam₁ – (Sam₃) – Sam₄ – pSam_{3/4} / Prisl_k – /_{kot} Sam₁/pSam₂₋₆ / Prisl_n = modifikator/:** Sam₁|xVdč⁺ + Glag_{De}|Mo

(+ Sam₃|yPre_d ž^{+/-}) + Sam₄|yVs_d ž| + pSam_{3/4}/Prisl_k|yC/CMd ž^{+/-} /+_{kot} Sam₁ / p ∩ Sam₂₋₆ / Prisl_n|wNd|/: Dodal je plin, Dodala je (testu) jajca; prim. *docúrniti, dolíti, dokupíti/dokúpiti* ipd.
 2. *dođati*₃₍₄₎ kdo dodatno reči, povedati, napisati komu/čemu kaj (h komu/ k čemu / v/na/nad/pod/pred/med kaj / kam / na/ob/pri čem /kdaj) /kot kdo/kaj / sredi/blizu/iz/brez koga /česa / proti komu/čemu / za koga/kaj / pri/na/v/ po/ob čem / s kom/čim / kako/, Sam₁ – Sam₃ – Sam₄ – (pSam₃₋₅/Prisl_{k/e}) – /_{kot} Sam₁/pSam₂₋₆/Prisl_n/: Sam₁|xVd č⁺ + Glag|R| + Sam₃|yPre_d ž^{+/-} abstr.^{+/-}) + Sam₄|yVs_d ž abstr.^{+/-} (+ (p)Sam₃₋₅/Prisl_k|yC/CM/Čd ž^{+/-} abstr.^{+/-}) /+_{kot} Sam₁ / p ∩ Sam₂₋₆ / Prisl_n|wNd|/: Referatu je (na konec) dodal še povzetek, /Brez dodatnega premisleka/ so mu (na konec petletne doslužene ječe) dodali še dve leti prisilnega dela, Njenemu pismu je (čisto na spodnji rob papirja) dodala še lepe pozdrave od vseh ostalih, /Kot poziv javnosti/ so (na koncu simpozija) trem zaključnim referatom dodali še pisno poslanico širši javnosti; prim. *dopísati/dopisáti, dopovédati, doréči, dosodíti/dosóditi* ipd.

Pri sestavljenkah premikanja s pomenskopodstavnim *iti* imajo predpomska obrazila prostorskosmerjevalno vrednost z obveznim izhodiščem (IM_{d/dog/p}) ali ciljem (CM_{d/dog/p}). Kot pomenskorazločevalne sestavine glagolov premikanja lahko označujemo tudi okoliščine (zemlja, voda, zrak) v npr. *plaziti, plavati, leteti*, ki vplivajo na pomenskoskladenjski izbor udeležencev. Vezljivostni obrazec za glagole z vezljivostnim izhodiščem (IM_{d/dog/p}): *iziti (izleteti, izplavati), oditi (odbrenčati, odbrzeti), uiti (ubežati, upasti), vziti (vzplavati, vzpluti)*, in z vezljivostnim ciljem (CM_{d/dog/p}): *doiti (dojadrati, doplavati), priti (prijadrati, prilesti), zaiti (zabloditi, zatavati), raziti se (razlesti se, razleteti se)* in s splošnopomensko razlago 'iti v/za kaj, do česa/koga, do kod, kam' je: Sam₁|xV/N_{d/dog/p} ž^{+/-} + GlagMo + Prisl_{ε/k} / p ∩ Sam₂₋₅ | IM_{d/dog/p} / IČ_{d/dog/p} / CM_{d/dog/p} / CC_{d/dog/p} |.

Z zaobsegom in obvladanjem določenega prostora oz. poti ali predmetnosti v celoti se smerna vrednost (in z njo izhodiščnost/ciljnost) izniči in namesto nje pomenskoskladenjsko in vezljivostno prevlada prostorsko-časovna razmernost. Vendar samo določena predpomska obrazila premikanja uvajajo neokoliščinskega udeleženca in nepredložno tožilniško vezavnost. Pomenskoskladenjska vezljivostna formula za glagole kot *doiti (dohiteti znanca), obiti (obdirjati stadion), preiti (prejadrati, pregaziti)* je: Sam₁|xV_{d/dog/p} ž^{+/-} + Glag + Sam₄|Ra_{d/dog/p} ž^{+/-} |.

LEGENDE

Udeleženske vloge (pomenskoskladenjska vezljivost) in določila (strukturnoskladenjska vezljivost) so pri tipološki predstavitvi slovenske vezljivosti označeni s poslovenjenimi simboli, prim. slovensko jezikoslovno izrazje v SS, NSS in SSB). Kombinacije simbolov pa oblikujejo vezljivostne obrazce oz. t. i. pomenskoskladenjske formule ('pomenska formula' (sémantická formule (SF)) po Danešu (Větné vzorce v češtině 1987: 52)), ki označujejo osnovno pomenskoskladenjsko vezljivost posameznih glagolskih pomenskih skupin.

V predstavitev pomensko- in strukturnoskladenjske vezljivosti bodo vključene a) predmetnopomenske in slovníčnokategorialne lastnosti udeležencev, ki so kategorialne pomenske sestavine ali t. i. klassemi (živo^{+/-} /predvsem slovníčna kategorija/, človeško^{+/-} /predvsem pomenska kategorija, ki vključuje tudi slovníčno živost/, konkretno^{+/-}), b) skladenjski pomeni oz. pomenske vloge udeležencev – t. i. udeleženske vloge (vršilec, prejemnik, prizadeto, cilj ipd.) in na skladenjskofunkcijski ravni še c) skladenjske vloge (osebek, povedek, predmet ...) v določenem sklonu. Brezosebnost glagolskega dejanja je označena Z brezosebno rabo).

Zaradi širše razumljivosti oz. možnosti širše uporabe slovarja morajo biti slovenskim simbolom v tabeli (v okroglem oklepaju) obvestilno pripisani tudi mednarodni simboli. Dodan je še seznam vseh krajšav (simbolnih, kratičnih ipd.).

Z rdečo barvo so izbirno označene samo najnujnejše krajšave, ki naj bi jih uporabnik pregledal in upošteval za pravilno razumevanje in za koristno uporabo slovarja.

I VEZLJIVOSTNE KRAJŠAVE

OSNOVNA BIVANJSKA RAZMERJA (ponekod, zaradi boljše razločevalnosti/razpoznavnosti) ostaja na prvem/edinem mestu samo mednarodni simbol):

- +/- = vzpostavitev/ukinitvev razmerja/stanja
- T = transfer – prehajanje s spremembo
- E⁺/E⁻ = eksistenca +/-

– vrsta dejanj:

- d = dejanje – act(us)
- dog = dogajanje – occur
- s = stanje – stat(us)
- p = proces – proc(esus)

– posamostaljeni pomeni v okviru povedja:

- De = dejanje – Act(us)
- Dej = dejavnost – Act(io)
- Dog = dogajanje – Occur
- St = stanje – Stat(us)
- Pro = proces – Proc(esus)

– možne pomenske lastnosti različnih pomenov istega leksema oz. glagola

- POS = positio – položaj
- M/IM/CM = usmerjena lokacija (mesto/kraj) – L(ocatum)/L(ocus)
- M_{so} = sonahajanje/sopojavnost (natančnejše mesto) – LC (kolokacija)
- P = pripadnost – P(osesor)/P(articipacija)
- L = lastnost – K(valifikacija)
- S = senzibilizacija – razumevanje
- R/M = rekanje – D(ictum) / mišljenje – M(entaliteta)
- R[?]/M[?] = odzivnost na rekanje/mišljenje – R_{DM} = reagiranje(R) na rekanje(D)/mišljenje(M)
- N = naklonskost
- F = faznost (Fz = začetnost, Fk = končnost, Ft = trenutnost)

UDELEŽENCI

– delovalniki/lastnosti (D/Lx/y/z/a/w):

- x = (navadno) delujoči udeleženec (oseba) oz. neposredni nosilec dejanja/procesa/stanja – 1. delovalnik
- y = neposredni udeleženec dejanja oseba/predmet – 2. delovalnik
- z = posredni udeleženec dejanja – predmet/oseba za/pri dejanju – 3. delovalnik
- α = splošni/nereferenčni udeleženec (nekdo/nekaj, splošnovršilski *se*) ali pojavnost/vzročnost (naravni ali telesni pojavi in okoliščinske ali družbene razmere), npr. *pada, vleče, zgoditi se, kazati, udariti* pri brezosebni rabi
- w = nepravni notranji udeleženec – lastnost/zmožnost/vsebina/poročilo (pri neudeleženski vezljivosti v okviru povedja natančneje lastnostno opredeljuje dejanje/dogajanje/proces/stanje – samo pri določenih glagolih tipa *piha, naletava, lije* ipd.
- leva nevezljivost pri brezosebni glagolih tipa *dežuje* nima udeleženca in ne oznake, izražena je s 3. osebo ednine srednjega spola

– okoliščine(Ox/y/z/a/w):

- kraj/mesto (dejanja/dogajanja/stanja/procesa, Md/dog/s/p)
- čas (dejanja/dogajanja/stanja/procesa, Čd/dog/s/p)

- način/vzrok/količina/mera (dejanja/dogajanja/stanja/procesa, N/Vz/Kol_{d/dog/s/p})
- **za pomenskosladdenjsko vezljivost:**

UDELEŽENSKÉ VLOGE – pomenskosladdenjske vloge udeležencev v stavčni povedi

Leve (prvotne) udeleženske vloge:

- xVd/dog/p/s = vršilec dejanja/dogajanja/procesa/stanja – (A)gens
- xIz_{d/dog/p/s} = izhodišče/izvor dejanja/dogajanja/procesa/stanja – Ori(ginativ)
- xPv/Pb_{d/dog/p/s} = povzročitelj/pobudnik dejanja/dogajanja/procesa/stanja – (Kauz)ator/Inic(iator)
- xNp = nosilec procesa – (Proc)esual
- xNs = nosilec stanja – Stat(ual)

Desne udeleženske vloge:

oznaka **y** splošno označuje prizadeto/rezultat/sredstvo/orodje (Pd/Rd/Sd/Od), ki je vključeno v dejanje; oznaka **z**

pa navadno označuje prejemnika/cilj dejanja (Pre_d/Cd) še pogosteje pa mesto/čas dejanja/stanja (M_{d/s}/Č_{d/s}) ali izhodišno mesto/izhodiščni čas dejanja/stanja (IM_{d/s}/IČ_{d/s}) ali ciljno mesto/ciljni čas dejanja/stanja (CM_{d/s}/CČ_{d/s}) ipd.

Udeleženska vloga predmeta (objekt) dejanja/stanja (Pd/s; Obj) je različno opredeljena glede na različne načine/stopnje vplivanja in poseganja dejanja/stanja (d/s) na predmet dejanja/stanja (P_{d/s}) > posledica tega so različna pomenska razmerja d/s – P_{d/s}:

prizadeto z dejanjem – tj., kar glagolsko dejanje spreminja ali samo premešča v druge okoliščine

(Pr_d) – Pac(iens)_{z+} Dest(ruktat)/Mod(ifikat)/Mani(pulat)_{z-}

razmerje z dejanjem – tj., kar glagolsko dejanje/stanje natančneje prostorsko in lastnostno opredeli ali označi in ne spreminja (Ra_d) – Poses(or)_{z+} Rel(ator)_{z-}

vsebina dejanja – tj., kar glagolsko dejanje/stanje zajema/obsega ali samo nakazuje (Vs_d)

pojavnost – tj., kar glagolsko dejanje samo zazna (Po) – Fen(omen), Dik(tum), Afe(kt), St(av)

vzrok dejanja/stanja – tj., kar razlaga upravičenost glagolskega dejanja (Vz_d) – Caus(or)

izhodišče/izvor dejanja/stanja – tj., iz česar glagolsko dejanje izhaja/izvira (Iz_{d/s}) – Ori(ginativ)

cilj dejanja/stanja – tj., kar glagolsko dejanje dosega ali k čemur je usmerjeno (C_{d/s}) – Mot(iv)

izhodišno mesto/izhodiščni čas dejanja/stanja – tj., od tod/tedaj je glagolsko dejanje usmerjeno

(IM_{d/s}//IČ_{d/s}) – Ori(ginativ)_{Loc/Temp}

ciljno mesto/ciljni čas dejanja/stanja – tj., do tod/tedaj je glagolsko dejanje usmerjeno (CM_{d/s}//CČ_{d/s})

– Mot(iv)_{Loc/Temp}

namen dejanja – tj., kar je glagolsko dejanje namenjeno doseči (Na_d) – Int(ention)

količina dejanja – tj., kar dejanje količinsko ali obsegovno dosega (Kol_d) – Quant(ity)

mesto/čas dejanja/stanja – tj., kjer/ko glagolsko dejanje poteka (M_{d/s}//Č_{d/s}) – Loc(us)/Temp(us)

pot/ek/ dejanja – tj., glagolsko dejanje poteka oz. poti (Pot_d) – Proc(es)

način dejanja – tj., kako glagolsko dejanje poteka (N_d) – Mod(us)

sredstvo/orodje dejanja – tj., kar glagolsko dejanje uporabi pri doseganju in uresničevanju ciljev (Sd/Od)

– Instr(ument)

prejemnik dejanja/stanja – tj., kar glagolsko dejanje dosega in zadeva (Pre_{d/s}) – Adr(esat)_{z+}

Ben(efaktor)_{z+/-}

rezultat dejanja – tj., kar glagolsko dejanje ustvarja ali samo omogoča (Rd) – Rez(ultat)_{z-}

spremljeval-ec/-nik dejanja/stanja – tj. kdor/kar dejanje tvorno ali netvorno spremlja (Spr_{d/s})–

Acc(ompanist)

UDELEŽENCI : UDELEŽENSKÉ VLOGE : DOLOČILA (+ obvezna DOPOLNILA) – posebnosti

- Načeloma vsak udeleženeec vsakič nastopa v eni udeleženski vlogi in je izražen z enim določilom. Posebnost so t. i. sestavljeni udeleženci, ki se pomensko in strukturnoskladenjsko lahko razdelijo v dve- ali več udeleženskih vlog in so posledično tudi izraženi z dvema določiloma ali več določili, npr. en udeleženeec (kot delujoča celota) v dveh udeleženskih vlogah (s poudarjanjem posameznega telesnega dela) v *Udarilo (mu) je na ledvice* (dvovezljivo) nasproti *Po navadi udari na ledvice* (enovezljivo); ko je sestavljeni udeleženeec delujoče bitje, npr. človek, so deli telesa lahko v vlogi obveznih (oz. obveznodružljivih) modifikatorskih dopolnil, npr. enovezljivo *Dela /z rokami = obvezno dopolnilo/* (nasproti dvovezljivemu *Boli ga roka* ali trovezljivemu *Udaril ga je v ramo*) ipd.
- T. i. sestavljeni udeleženci so tako vezljivostna kot posledično tudi obveznodružljivostna posebnost, ker navadno zaradi njihove visoke stopnje vršilskosti en sestavni del udeleženca prevzame vodilno udeležensko vlogo vršilca/nosilca dejanja, drugi sestavni del udeleženca pa je v vlogi obveznodružljive okoliščine načina dejanja /ki je v nadaljnjih zgledih v poševnih oklepajih/, npr. *Božal ga je /z očmi/* (kako? => z očmi) – v teh primerih možna pretvorba *Njegove oči so ga božale* samo še potrjuje del telesa oz. organ kot delujoči del osebk.
- V okviru obveznodružljivih dopolnil je treba poudariti, da glede na določeno specifiko pomenskosestavinskosti glagolov v povedku, na podlagi katere glagole razvrščamo v pomenske skupine, imajo bolj navadno obvezno izpridevniško prislovno dopolnilo glagoli ravnanja, stanja (nastopa stanja), poteka/procesa in premikanja s poudarjenimi pomenskimi sestavinami 'vedenja' ali 'razmerja'; predvsem 'razmerje' napoveduje udeležensko vlogo 'razmerja dejanja', obe poudarjeni sestavini 'vedenja' in 'razmerja' s skupno nadsestavino 'odnosa' pa napovedujeta in vključujeta obvezen način, ki 'vedenje' in 'razmerje' lastnostno (kakovostno, kolikostno, vzročnostno) ali vrstno in primerjalno oz. oziralno (izudeležensko s sredstvom/ orodjem, s primerjalnim/ozirnim (razmernim) udeležencem) opredeli. Najširše in najobširnejše možnosti uporabe obveznodružljivih dopolnil imajo splošnopomensko in oslavljenopomensko rabljeni glagolski pomeni.
- Pri razvrstitvi udeleženskih vlog v pomensko- in strukturnoskladenjski stavčni model je upoštevana tudi členitev po aktualnosti.

– za strukturnoskladenjsko vezljivost:

DOLOČILA in pomensko- in strukturnoskladenjsko obvezna DOPOLNILA (besednovrstne, oblikoslovne in strukturnoskladenjske lastnosti sklonskih in prislovnih določil ter obveznih dopolnil):

Glag – glagol (V)

Glag_v – vezni glagol (KV) – brez navajanja vrste skladenjskopomenske vrednosti v oklepajih ||

Glag_p – glagolski primitiv (V_{prim})

Mo – vezljivostni morfem (oznaka za obveznovezljive /ne/leksikalizirane predložne proste glagolske morfeme; (Mo) označuje smiselno možnost /ne/obstoja predložne različice samo v okviru obvezne vezljivosti). Pri neobvezni vezljivosti in pri vezljivosti preveč oslavljenega glagolskega pomena, npr. *razvijati se v*, s slovnično-pomenskimi označevalniškimi pojasnilom v oslavljenem pomenu se obglagolska oznaka Mo ne uporablja

(p)Sam₁₋₆ – (predložni) samostalnik_{1-6 skloni} (p)_{NGD/AL/L} označuje – (p) označuje možno predložno različico v okviru obvezne vezljivosti; poševnica / pri npr. Sam_{2/4} označuje samo dve možnosti, stični pomišljaj, npr. Sam₂₋₄, pa več možnosti

– = leva nevezljivost za brezosebne glagole tipa *dežuje*, izražena s 3. osebo ednine srednjega

spola; sicer pa se 3. oseba ednine, srednjega spola uporablja za 1) brezosebni glagol (–) v iztočnici, npr. za neudeležensko/nevezljivo rabo pri *Dežuje*, ali za 2) brezosebno rabo pri/v posameznem pomenu glagola (lahko tudi s splošnovršilskim *se* (α)), npr. za udeležensko/vezljivo rabo pri *Kaže mu dobro*, *Zdi se mu dobro*, *Tu mu vleče*, *Danes pada* ipd.

Prid_{k/č/n/kol/vz} – pridevnik_{kakovostni/vrstni/svojinilni/količinski} (**Adj**_{Q/C/P} adjective qualitative/classifying/possesive/quantitative) – neobvezni **Prid se ne navajajo**, sicer pa se navajajo kot skladenjskoobvezni oz. obveznodružljivi modifikatorji

Prisl_{k/č/n/kol/vz} – prislov_{kraja/časa/načina/količine/vzroka} (**Adv**_{Loc/Temp/Mod/Q/C}), **Prisl**_{n/kol/vz} so navadno nevezljiva obvezna (obveznodružljiva) modifikatorska dopolnila

‘ – pri **Sam**₁₋₆’/**Prid**_{k/č/n/kol/vz}’/**Prisl**_{k/č/n/kol}’ označuje neudeleženska, vendar obvezna povedkova dopolnila (**S**’/**Adj**’/**Adv**’); splošna oznaka za neudeleženska dopolnila je **Comp(lement)** kot povedkove kategorije oz. povedkove dopolnilnike; glede na manjšo ali večjo stopnjo pomenske izpraznjenosti glagola se v smeri pomenske izpraznitve glagola in hkrati v smeri prehajanja udeleženske vezljivosti v neudeležensko povedkovodoločilnost ustrezno spreminjajo tudi oznake za vezljiva določila, ki prehajajo v nevezljiva dopolnila, npr. **Sam**₄’|yPr_d’ž abstr.’[†] > **Sam**₄’|yPr_d’ž abstr.’[†] > **Sam**₄’|wL|, slednje dopolnilo označuje že pomožniško rabo glagola; obvezna povedkova dopolnila so lahko dodatno označena še z oznako **Povdk** = povedkovnik (**Prekd** = predikativ) kot skladenjskopomensko kategorijo oz. kategorialno pomensko sestavino.

– Pomensko- in strukturnoskladenjsko obvezna nevezljiva dopolnila so obvezna glede na zahteve določenega glagolovega skladenjskega pomena v stavčni povedi, tj. posledično obvezna glede na zahteve stavčne povedi po pomensko-sporočilni popolnosti in smiselnosti – obseg in izbira dopolnila sta torej pomensko- in strukturnoskladenjsko pogojena. Dopolnila delujejo v okviru povedkove vezljivosti – z vidika razmerja **glagol : povedek** so nevezljiva dopolnila navadnejša pri glagolih z oslabljenim ali s posplošenim skladenjskim pomenom – tovrstni skladenjski rabi sta slovnično-pomensko označeni z **v oslabljenem pomenu** in **v posplošenem pomenu**. Na splošno velja, da so obvezna t. i. izudeleženska dopolnila (gl. pogl. 2.3)

Pr = pretvorba (**Trans**(formacija))

Nedol – nedoločnik (**Inf**(initiv))

Namen – namenilnik (**Sup**(in))

S = stavčna poved (**S**(entence))

– slovnične in pomenske kategorije (označevalniki za slovnične in pomenske sestavine):

človeško = č+/- (hum +/-)

živo = ž+/- (anim +/-)

abstraktno = abstr.

konkretno = konkr.

+ – sosledje stavčnih členov oz. udeleženskih vlog

, – soobstajanje stavčnih členov oz. udeleženskih vlog

/ – izbirna različica med pomensko enakovrednimi enotami

// – ločnica med pomensko neenakovrednimi enotami, tj. uvaja udeleženske posebnosti znotraj istega pomena in

istih udeleženskih vlog

() – neobvezno vezljivo določilo

// – skladenjsko obvezno (obveznodružljivo) dopolnilo kot pomenski modifikator glagola

| | – pomenske vloge in lastnosti udeležencev

∩ – soobstoj in slovnično ujemanje predložnega morfema s samostalniško končnico

‘ – razlaga pomena (ko v razlagi ne more biti izražena tudi ustrezna strukturnoskladenjska vezljivost ali v primerih oslabljenih glagolskih pomenov, ko mora biti zaradi pomenske dopolnitve glagolskega oslabljenega pomena v razlagi ob zaimenskem *kaj* v enojnih narekovajih dodatno izpisan njegov konkretni pomen)

Simboli za vezljivostne skupine glagolov (oznake so potrebne zaradi ohranjanja abecedne razvrstitve iztočnic)

$S_{T/D/L}$ = stanjski (telesni/duševni/lastnostni) glagol ($S_{Ph/M}$ = verbs of physical/mental state)

$NT_{Dg/Pr}$ = netvorni (dogodkovni/procesni) glagol s pogostim morfemom *se* ($NA_{H/Pr}$ = verbs of non-active happenings/processes) – lahko vključuje in označuje vse specializiranejsše glagolske pomene

$T_{De/Dg/Pr}$ = tvorni (dejavni/dogodkovni/procesni) glagol ($A_{A/H/Pr}$ = verbs of active actions/happenings/processes) – lahko vključuje in označuje vse specializiranejsše glagolske pomene

On = glagol omogočanja nastajanja (**Or** = verbs of enabling the originating/origin of something)

G/Rz/M = glagol govorjenja/razumevanja/mišljenja ($S/U/Th$ = verbs of speaking/understanding/thinking)

R = glagol ravnanja (D/Tr = verbs of dealing/treating)

R(P) = glagol ravnanja s premikanjem ($D(M)$ = verbs of dealing with movement)

U/Ut = glagol upravljanja/ustvarjanja (Ma/Cr = verbs of managing/creating)

Sp_L = glagol spremembe lastnosti (Ch = verbs of change of property)

Sp_S = glagol spremembe splošne (Ch_{gen} = verbs of a general meaning of change)

E_{T/NT/NP} = elementarni (tvorni/netvorni/naravnih pojavov) glagol ($E_{A/NA/Nt}$ = elementary verbs active/non-active/natural)

P_{Pr/C/Dg} = glagol (procesnega/ciljnega/dogodkovnega) premikanja ($M_{Pr/Gd/Ev}$ = verbs of process/goal-directed/event movement)

G = glagol govorjenja (S = verbs of speaking)

M = glagol mišljenja (T = verbs of thinking)

Rz = glagol razumevanja (U = verbs of understanding)

Fz/t/k = fazni (začetnosti/trenutnosti/končnosti) glagol ($Pha_{b/m/t}$ = phasal verbs of beginningness/momentariness/finalness)

N = naklonskost (Mod = verbs of moodness)

II STILNO-ZVRSTNE KRAJŠAVE – označevalniki in označevalniška pojasnila

Za ustrezno uporabo je pomembna socialno-funkcijska jezikovnozvrstna opredelitev oz. oznaka glagolskega pomenja oz. posameznih pomenov.

1 OZNAČEVALNIKI

Socialnozvrstni označevalniki:

– neobčevalno/občevalno knjižno:

a) neobčevalno:

neobč(evalno knjižno) – glagolski pomen ali pomenje, ki ga ne uporabljamo v navadnem sporočanju, ampak živi bolj iz izročila knjižnega jezika, npr. bajati, bakreneti, banovati, besediti, biseriti se, ekranizirati, južiti se, ubesediti, upravičiti ipd.

privzdig(njeno) – glagolski pomen ali pomenje, ki je privzdignjena dvojnica h knjižni nevtralni prvini, npr. botrovati, božičevati, dniniti, domovati, fabulirati, obelodaniti ipd.

b) občevalno:

izobr(azbeno) – glagolski pomen ali pomenje, značilno za ljudi, ki v svojem izražanju kažejo na določeno višjo izobrazbo, npr. apelirati, aplicirati, barbarizirati, udejaniti ipd.

– pogovorno knjižno/neknjižno:

a) **pog(ovorno) knj(ižno)** – glagoli, ki jih rabimo zlasti v bolj sproščenih govornih položajih, npr. basati se, brigati se za, cijaziti se, favlirati, forsirati ipd.

b) **pog(ovorno) neknj(ižno)** – splošnoslovenski ali pa predvsem osrednjeslovenski glagoli, ki jih uporabljamo samo v govornih stikih, npr. falirati, furati (dejavnost), ratati, špegati, švasati, zafrkavati, zbrihatati ipd.

sleng(ovsko) – glagolski pomen ali pomenje, značilno za neformalne združbe, npr. mladostnikov; je zelo živa, vendar hitro zastara, nastopa pa lahko v vseh socialnih zvrsteh, npr. bluziti, nakladati, /s/kulirati se, špricati (pouk), težačiti, težiti (s predlogi), zaštekati (štos), žurati, žurirati ipd.

žarg(onsko) – glagolski pomen ali pomenje, ki se uporablja namesto navadnega strokovnega poimenovanja oz. izraza, npr. bildati, bodibildati ipd.

Funkcijskozvrstni označevalniki:

strok(ovno) – glagolski pomen ali pomenje v kateri od strok; v vsakdanji jezikovni rabi ima navadno nestrokovno vzporednico, npr. amputirati, blanširati, bordati, deponirati, digitalizirati, dopingirati, evtanazirati ipd.

◇ Terminološki označevalniki:

adm(inistracija), agr(onomija), alp(inistika), anat(omija), antr(opologija), arheol(ogija), arhit(ektura), astr(onomija), avt(omobilizem), bibl(ijsko), biblio(grafija), biol(ogija), bot(anika), čeb(elarstvo), ekon(omija), elektr(otehnika), farm(acija), filat(elija), film(ski izraz), filoz(ofija), fin(ančništvo), fiz(ika), fot(ografija), friz(erstvo), gastr(onomija), geogr(afija), geol(ogija), geom(etrija), gled(ališče), gost(instvo), gozd(arstvo), grad(beništvo), igr(alništvo), jezikosl(ovje), kem(ija), kom(unikologija), kor(eografija), kozm(etika), les(arstvo), let(alstvo), lit(eratura), lov(stvo), mat(ematika), med(icina), metal(urgija), meteor(ologija), min(eralogija), mit(ologija), mont(anistika), muz(ikologija), nar(o)d(o)p(isje), navt(ika), num(izmatika), obl(ačilna stroka), obrt(ništvo), pal(eontologija), papir(ništvo), ped(agogika), pesn(iško), petr(okemija), pisar(niško), polit(ika), poljud(no), pomor(stvo), pravn(iško), psih(ologija), psih(ia)t(rija), ptt (pošta), rač(unalništvo), rad(iotehnika), rel(igiozno), rib(ištvo), soc(iologija), strojn(ištvo), šah(ovsko), šol(stvo), šport(no), teh(nika), tekst(ilstvo), tisk(arstvo), trg(ovina), tur(izem), um(etnost), urb(anizem), usnj(arstvo), vet(erina), voj(aštvo), vrtn(arstvo), zal(ožništvo), zgod(ovina), zool(ogija), žel(eznica)

nestrok(ovno) – glagolski pomen ali pomenje zunaj stroke v rabi namesto strokovnega izraza, npr. ekranizirati, filmizirati, preklopiti, premostiti, pretvarjati, razkužiti ipd.

urad(ovalno) – glagolski pomen ali pomenje, značilno za besedila uradov, ustanov in podjetij in na splošno za poslovanje, npr. arhivirati, dokumentirati ipd.

umetn(ostno) – glagolski pomen ali pomenje, ki se lahko uporablja predvsem v umetnostnem izročilu, v pesmi, prozi ali drami; praviloma ima ob sebi nevtralno vzporednico, npr. biseriti se, giniti ipd.

publ(icistično) – glagolski pomen ali pomenje, značilno za poročanje v časopisih, časnikih, na radiu ali televiziji, npr. anketirati, agitirati, aktivni/zi/rati, beležiti (uspehe), destabilizirati, dokapitalizirati, hendikepirati ipd.

prakt(ično)sp(orazumevalno) – glagolski pomen ali pomenje, značilno za vsakdanje sporazumevanje o praktičnih zadevah, npr. blokirati, šokirati, zadebatirati se ipd.

Časovno-pogostnostni označevalniki:

star(insko) – glagolski pomen ali pomenje, ki ima ali dobiva nadih preteklosti, v današnjem jeziku pa se tu in tam še srečuje; ob njej so navedene nezaznamovane vzporednice, npr. kititi ipd.

nov(ota, neologizem) – glagolski pomen ali pomenje, katerega novost še čutimo; ob njej je lahko

kako pojasnilo ali ustreznica, npr. postopničiti (frizuro), preplastiti (cestišče), snifati, upovediti, uprostorjevati, utvariniti, zatraviti ipd.

redko – glagolski pomen ali pomenje, ki ima precej pogostejšo vzporednico (ta je tudi navedena): guslati, korenjačiti se, partizaniti, pobratiti se, suflirati, togotiti (se) ipd.

prilož(nostno) – glagolski pomen ali pomenje, ki ga kdo napravi iz trenutne potrebe pri izražaju, sicer pa ni v splošni rabi; pri sebi ima lahko vsebinsko pojasnilo, npr. džezirati, piknikovati, savnati se, tarokirati, usmetiščiti, zoomirati ipd.

pešaj(oče) – glagolski pomen ali pomenje, ki se umika močnejši dvojici, npr. baviti se, bivati, grupirati, hlapčevati, lumpati, oklicati, svatovati ipd.

narašč(ajoče) – glagolski pomen ali pomenje, ki se uveljavlja nasproti dotlejšnjemu poimenovanju, npr. godovati, ministrovati, /na/pihati, piratizirati ipd.

Čustvenostni označevalniki:

čustv(enostno) – glagolski pomen ali pomenje, izražajoča natančneje težje določljivo čustvenost; če je vrsto čustvenosti mogoče določiti natančneje, je zanjo uporabljena posebna oznaka, npr. cijaziti se, oskubiti (koga), packati (delo), rav sati se, razkošatiti se ipd.

ljubk(ovalno) – glagolski pomen ali pomenje, ki izraža naklonjeno, pristrčno razmerje do poimenovanega, npr. martinčkati se ipd.

slabš(alno) – glagolski pomen ali pomenje, ki izraža podcenjevalno ali zaničljivo razmerje do poimenovanega, npr. basati se, čvekati, koziti se, mešetariti, rav sati se ipd.

otr(oško) – glagolski pomen ali pomenje, značilno za izražanje otrok in za čustveni pogovor odraslih z njimi, npr. hodkati, papcati ipd.

olepš(evalno) – glagolski pomen ali pomenje, ki navadno poimenovanje zamenjuje z ugodnejšim, npr. oditi (za zmeraj), odpisati (koga), odtočiti (na stranišču) ipd.

omilj(eno) – glagolski pomen ali pomenje, ki kaj neugodnega imenuje prizanesljiveje, kakor bi pričakovali, npr. novačiti, obelodaniti ipd.

šalj(ivo) – glagolski pomen ali pomenje kot igriva zamena za čustveno nezaznamovano poimenovanje, npr. kamenčkati se 'neresno kontaktirati', odpeketai 'oditi' ipd.

vznes(eno) – glagolski pomen ali pomenje, ki izraža spoštljivo, slovesno razmerje do poimenovanega, npr. ponotranjiti (žalost) ipd.

iron(ično) – glagolski pomen ali pomenje, ki sicer označuje kaj pozitivnega, vendar je s posmehljivim namenom uporabljena za poimenovanje negativnega, npr. figurirati 'nepotrebno se izpostavlja', korenjačiti se, obglodati (koga), osrečevati 'nadlegovati', patroljirati 'gospodovalno poizvedovati', prežvečiti 's težavo obdelati' ipd.

zmer(jalno) – glagolski pomen ali pomenje, s katerim govoreči zanj neprijetno stvar ali dejstvo v ogovoru poimenuje grobo, žaljivo, npr. prikrevsati, privaliti se 'priti' ipd.

nizk(o) – glagolski pomen ali pomenje, ki izraža družbeno (tudi moralno) nesprejemljivo, nekultivirano, prostaško raven medčloveškega sporočanja, npr. crkniti, kurbati se, napizditi, pizditi, zajebavati ipd.

1.1 Zaporedje označevalnikov glede na njihovo vrsto:

slovnično-pomenski o., socialnozvrstni o., funkcijskozvrstni o., čustvenostni o., časovno-pogostnostni o., slovnično-pomenska označevalniška pojasnila

2 SLOVNIČNO-POMENSKI PODATKI:

2.1 Slovnično-pomenski označevalniki:

dov(ršnost), nedov(ršnost) – označujeta vidskost

os(eba) v mn(ožini)/dv(ojini) – osebkova množinska ali dvojinska raba

brezos(ebno) – brez osebe oz. brez referenčnega osebka kot vršilca ali nosilca dejanja/dogajanja/stanja, tj. označuje 1) brezosebni glagol brez vršilca ali nosilca dejanja/dogajanja/stanja ali 2) brezosebno rabo glagola v 3. os. edn. sr. spola brez osebkovega konkretnega/referenčnega vršilca ali nosilca dejanja/dogajanja/stanja

nav(adno) 1./ 2./ 3. os(eba) – navadno prvo-, drugo-ali tretjeosebna raba sicer triosebne glagola

nav(adno) z nikalnico – navadno zanikana uporaba besede

nav(adno) z nedoločnikom – navadno ob naklonskih ali faznih glagolih

nav(adno) z daj(alnikom) ali tož(ilnikom) – navadno s predmetom v dajalniku ali tožilniku

v zvezi z/s ... – splošnojezikovna vsakdanja stalna stava

izpust(no) – izpustna, vendar še vedno logična skladenjskopomenska raba

pren(eseno) – glagol ali glagolska zveza, ki je vsebinsko sicer zelo blizu izhodiščnemu pomenu, je pa predstavno premaknjena v drugačno okolje, npr. butniti ipd.

nevtr(alno) – jezikovna prvina, glede na označeni izraz stilno nezaznamovana, uporabljena za razveljavitev stilno zaznamovane, npr. šemiti slabš., ... nevtr. nardp.: ~ za pustno povorko ipd.

protipom(enka) – beseda z nasprotnim pomenom

2.2 Slovnico-pomenska označevalniška pojasnila:

- v oslavljenem pomenu (= nakazuje smer postopne pomenske izraznjenosti glagola)
- v posplošenem pomenu (= nakazuje smer širše- oz. večpomenske rabe glagola)
- v pomožniški vlogi (= označuje visoko stopnjo pomenske izpraznjenosti glagola)
- kot vez (= označuje popolno pomensko izraznjenost glagola oz. samo njegovo slovnico vlogo)

3 NADPOVEDNE OKRAJŠAVE:

- gl(ej) – pri kazalčnih gestih
- prim(erjaj) – pri enakovezljivih vodilkah

SLOVAR

Pri redakcijah so bile uporabljene spodnje oznake – spodaj je predstavljena legenda uporabljenih oznak oz. oznakovnih naborov.

Legenda:

POMENSKE OZNAKE

NABOR 1 – Ob glagolu – iztočnici:

vezljivostne skupine glagolov (VSG):

S_{T/D} = stanjski (telesni/duševni) glagol

NT_{Dg/Pr} = netvorni (dogodkovni/procesni) glagol

T_{De/Dg/Pr} = tvorni (dejavni/dogodkovni/procesni) glagol

On = glagol omogočanja nastajanja

G/R/M = glagol govorjenja/razumevanja/mišljenja

R = glagol ravnanja

R(P) = glagol ravnanja s premikanjem

U/Ut = glagol upravljanja/ustvarjanja

S_L = glagol spremembe lastnosti

S_S = glagol spremembe splošne

$E_{T/NT/NP}$ = elementarni (tvorni/netvorni/naravnih pojavov) glagol

$P_{Pr/C/Dg}$ = glagol (procesnega/ciljnega/dogodkovnega) premikanja

Fz/t/k = fazni (začetnosti/trenutnosti/končnosti) glagol

N = naklonskost

NABOR 2 – Ob glagolih v oglatih oklepajih:

bivanjska razmerja (BR):

- +/- = vzpostavitev/ukinitvev razmerja/stanja
- E^+/E^- = eksistenca +/-
- T = trans(itio) – prehajanje s spremembo
- POS = positio – položaj
- M/IM/CM = usmerjana lokacija (mesto/kraj)
- M_{so} = sonahajanje/sopojavnost (natančnejše mesto)
- P = pripadnost
- L = lastnost
- S = s(ententia) – razumevanje
- R/M = rekanje/mišljenje
- R^*/M^* = odzivnost na rekanje/mišljenje

NABOR 3 – Ob glagolih in udeležencih v oglatih oklepajih:

vrsta dejanj (VD):

- d = dejanje
- dog = dogodek
- s = stanje
- p = proces

posamostaljeni pomeni v okviru povedja (PP):

- De = dejanje
- Dej = dejavnost
- St = stanje
- Pro = proces

NABOR 4 – Ob udeležencih v oglatih oklepajih:

PODNABOR 4.1:

delovalniki/lastnosti (D/L):

- x = (navadno) delujoči udeleženec (oseba) – 1. delovalnik
- y = neposredni udeleženec dejanja oseba/predmet – 2. delovalnik
- z = posredni udeleženec dejanja – predmet/oseba za/pri dejanju – 3. delovalnik
- α = splošni udeleženec – pojavnost/vzročnost (naravni p.)
- w = lastnost/zmožnost/vsebina/poročilo (pri neudeleženski vezljivosti v okviru povedja natančneje lastnostno opredeljuje dejanje/dogajanje/proces/stanje)

okoliščine (Ox/y/z/ α /w):

- kraj/mesto (dejanja/stanja/procesa, Md/s/p)
- čas (dejanja/stanja/procesa, Čd/s/p)
- način/vzrok/količine/mere (dejanja/stanja/procesa, N/Vz/Kol_{d/s/p})

PODNABOR 4.2:**kategorije (K):**č^{+/-} = človeškož^{+/-} = živo

abstr. = abstraktno

konkr. = konkretno

PODNABOR 4.3:**osebne vloge (OV):**– xV_d = izvor dejanja/vršilec dejanja– xIz_{d/dog/p} = izhodišče/izvor dejanja/dogajanja/procesa– xPv/Pb_{d/p/s} = povzročitelj/pobudnik dejanja/procesa/stanja– xN_p = nosilec procesa– xN_s = nosilec stanja**predmetne ali prislovne vloge (PV):**– P_{d/s} = predmet dejanja/stanja– Pr_d = prizadeto z dejanjem– Ra_{d/s} = razmerje z dejanjem/stanjem– Vs_{d/s} = vsebina dejanja/stanja

– Po = pojav

– Vz_{d/s} = vzrok dejanja/stanja– Iz_{d/s} = izhodišče/izvor dejanja/stanja– C_{d/s} = cilj dejanja/stanja– IM_{d/s}//IČ_{d/s} = izhodišno mesto/izhodiščni čas dejanja/stanja– CM_{d/s}//CC_{d/s} = ciljno mesto/ciljni čas dejanja/stanja– M_{d/s}//Č_{d/s} = mesto/čas dejanja/stanja– Po_d = pot/ek/ dejanja– N_d = način dejanja– S_d/O_d = sredstvo/orodje dejanja– Pre_{d/s} = prejemnik dejanja/stanja– R_d = rezultat dejanja– Spr_{d/s} = spremljeval-ec/-nik dejanja/stanja**ZGRADBENE OZNAKE****NABOR 5:**

OZNAKE za dolge formule (DF) in kratke formule (KF)

Glag – glagol

Glag_v – vezni glagolGlag_p – glagolski primitiv

Mo – morfem (oznaka ob predlogih kot prostih glagolskih morfemih)

(p)Sam₁₋₆ – (predložni) samostalnik₁₋₆ skloniPrid_{k/v/kol} – pridevnik_{kakovostni/vrstni/količinski}Prisl_{k/č/n/kol/vz} – prislov_{kraja/časa/načina/količine/vzroka}‘ – pri Sam₁₋₆ / Prid_{k/v} / Prisl_{k/č/n/kol} ’ označuje neudeleženska povedkova določila

Povdk = povedkovnik

Pr = pretvorba

NABOR 6:

OZNAKE za **stavčna razmerja (SR)**

+ – sosledje stavčnih členov

/ – izbirna različica

() – neobvezno vezljivo določilo

// – skladijsko obvezni modifikator

| | – pomenske vloge in lastnosti udeležencev

∩ – soobstoj in slovnično ujemanje predložnega morfema s samostalniško končnico

“ ” – razlaga pomena

NABOR 7:

${}^2X_{2(3)}$ = OZNAKE za **potence (P)**